

Senior a jeho postavení v současné společnosti

Jitka Chromková

Bakalářská práce
2019

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav zdravotnických věd

akademický rok: 2018/2019

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jitka Chromková**
Osobní číslo: **H15360**
Studijní program: **B5350 Zdravotně sociální péče**
Studijní obor: **Zdravotně sociální pracovník**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Senior a jeho postavení v současné společnosti**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti stáří a diskriminace.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace kvalitativního výzkumu pomocí polostrukturovaného rozhovoru.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BARANCOVÁ, Helena a kol. Medzigenerační solidarita a zákaz diskriminace podl' a věku. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. ISBN 978-80-7380-393-3.
BIGGS, Simon a Ariela LOWENSTEIN. Generational intelligence: a critical approach to age relations. London: Routledge, 2011. ISBN 978-0-203-82791-8.
ČELEDOVÁ, Libuše, Zdeněk KALVACH a Rostislav ČEVELA. Úvod do gerontologie. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3404-3.
DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar. Kvalita života seniorů: v domovech pro seniory. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4138-3.
PŘIBYL, Hugo. Lidské potřeby ve stáří. Praha: Maxdorf, 2015. ISBN 978-80-7345-437-1.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Lucia Elsner, PhD.
Ústav zdravotnických věd

Datum zadání bakalářské práce:

5. prosince 2018

Termín odevzdání bakalářské práce:

17. května 2019

Ve Zlíně dne 5. prosince 2018

doc. Ing. Aněžka Lengálová, Ph.D.
děkanka

L.S.

Mgr. Jana Doleželová
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

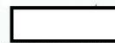
Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 7.2.2019

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zaměřuje na seniory a jejich postavení v současné společnosti. Autorka popisuje proces stárnutí, definuje stáří. Zaměřuje se na změny ve stáří. Přináší současný pohled na tuto problematiku a věnuje se také otázkám diskriminace, mýtům a předsudkům vůči seniorům. Praktická část je realizována kvalitativním výzkumem prováděným prostřednictvím rozhovoru a jejím cílem je zjistit, jak senioři subjektivně prožívají období stárnutí a stáří zejména z hlediska diskriminace.

Klíčová slova: stárnutí, stáří, diskriminace, předsudek

ABSTRACT

The bachelor thesis focuses on the seniors and their position in contemporary society. The author describes the process of aging, defines old age. She focuses on changes in old age. She brings a contemporary view of this issue and she also pursue questions of discrimination, myths and prejudices against seniors. Practical part is realized by qualitative research, which is conducted through the interview and the aim is to finding out how seniors subjectively experience aging and old age, especially in terms of discrimination.

Keywords: aging, old age, discrimination, prejudice

Ráda bych touto cestou srdečně poděkovala paní PhDr. Lucii Elsner, Ph.D., za odborné vedení bakalářské práce, cenné rady, ochotu, trpělivost a především lidskost. Dále bych chtěla poděkovat mé rodině za podporu a pomoc při mém studiu. Velké díky patří také všem participantům.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

„Stáří se nevysmívej - vždyť k němu směřuješ.“

Menandros

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 STÁRNUTÍ A STÁŘÍ	12
1.1 PERIODIZACE STÁŘÍ.....	12
1.2 ZMĚNY VE STÁŘÍ.....	13
2.1.1 Biologické změny	13
2.1.2 Kognitivní změny	16
2.1.3 Sociální změny	18
2 SENIOR V SOUČASNÉ SPOLEČNOSTI	20
2.1 PŘÍPRAVA NA STÁŘÍ.....	20
2.2 ADAPTACE NA STÁŘÍ	21
2.3 POTŘEBY SENIORŮ	22
2.3.1 Fyziologické potřeby	24
2.3.2 Vyšší potřeby seniora	24
2.4 KVALITA ŽIVOTA SENIORŮ.....	27
2.5 AKTIVNÍ STÁRNUTÍ.....	28
3 DISKRIMINACE VE STÁŘÍ	30
3.1 DEFINICE DISKRIMINACE	31
3.2 DRUHY DISKRIMINACE	31
3.3 PROJEVY DISKRIMINACE SENIORŮ	32
3.4 AGEISMUS.....	36
3.5 MÝTY O STÁŘÍ.....	37
3.6 PŘEDSUDDKY A STEREOTYPY O STÁŘÍ	40
II PRAKTICKÁ ČÁST	42
4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	43
4.1 VÝZKUMNÝ CÍL.....	43
4.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	43
4.3 TECHNIKA SBĚRU DAT	44
4.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR	44
5 ANALÝZA A INTERPRETACE VÝZKUMU	46
5.1 DISKUZE	56
5.2 DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	57
ZÁVĚR	59
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	61
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	66
SEZNAM OBRÁZKŮ	67
SEZNAM TABULEK	68
SEZNAM PŘÍLOH	69

ÚVOD

Stáří je přirozená součást našeho života, čeká každého z nás. I když si to leckdy neuvědomujeme, postupem času k němu směřujeme všichni. Tato část lidského života je ve společnosti mnohdy brána jako něco negativního, něco co není hezké. Tak trochu přednost mají mladí lidé, kteří jsou vnímáni více pozitivně. Často nám takový obraz předkládají média, které propagují přípravky zastavující stárnutí. V reklamách můžeme vidět, že je senior vykreslený jako někdo nemocný, někdo kdo potřebuje neustálou zdravotní péči a musí brát nutně léky.

V teoretické části bakalářské práce se zaměřujeme na problematiku stárnutí a stáří. V první kapitole se zabýváme definicemi těchto pojmů, následně představujeme periodizaci stáří a pokračujeme charakterizováním změn ve stáří. Ve druhé kapitole se zabýváme seniorem v současné společnosti, jeho přípravou a adaptací na stáří. Je zde zmíněno i několik potřeb seniora, které jsou pro něj ve stáří velmi důležité. V neposlední řadě se věnujeme kvalitě života seniora a aktivnímu stárnutí. V poslední kapitole se zabýváme diskriminací ve stáří. Definujeme tento pojem, druhy a projevy. Uvedené představujeme v kazuistikách zaměřených na různé oblasti, ve kterých jsou senioři nejčastěji diskriminováni. Také se zabýváme ageismem a nejčastějšími mýty, stereotypy a předsudky o seniorech.

Praktická část je zaměřena na kvalitativní výzkum prostřednictvím techniky polostrukturovaného rozhovoru. Ve čtvrté kapitole je popsán výzkumný cíl, výzkumné otázky, technika sběru dat a výzkumný soubor. Nalezneme zde také scénář otázek. V další části probíhá analýza a interpretace dat, získaná od participantů v průběhu výzkumného šetření. Polostrukturovaný rozhovor, vedený formou otázek, se snaží přijít na to, jak senioři subjektivně prožívají období stárnutí a stáří zejména ve vztahu diskriminace.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 STÁRNUTÍ A STÁŘÍ

Venglářová (2007, s. 11) uvádí, že často přemýšlíme, s kým bychom chtěli strávit stáří a s kým ne. Pro staršího člověka je schopnost rozhodovat o sobě samém, být nezávislý a finančně zajištěný vysokou hodnotou.

Stáří je pro člověka poslední vývojová etapa, která zakončuje život člověka po mnoha stránkách, zejména po tělesné, duševní a spirituální. Stárnutí po biologické stránce je pro člověka dané, protože vše, co je živé se vyvíjí a postupně stárne a umírá. (Čeledová, Kalvach a Čevela, 2016, s. 11)

Pokorná (2010, s. 7) konstatuje, že celkově stáří bývá čím dál více diskutovanější. Mnoho autorů se shoduje, že se jedná o tzv. epidemii stáří neboli stárnutí společnosti a nárůst jedinců v seniorském věku. Upozorňují na zvýšení zájmu o tuto problematiku.

Stáří můžeme označit jako „*důsledek stárnutí, pozdní fáze přirozeně dlouhého života, která má své – v dané době a daném společenství obvyklé – charakteristiky týkající se fenotypu (vzhledu), funkčního stavu, biopsychických parametrů (tzn. biologické stáří), sociálních rolí, společensko-ekonomického postavení (tzn. sociálního stáří), věku a naděje dalšího dožití (stáří kalendářní.)*“ (Čevela, Kalvach a Čeledová, 2012, s. 17-18)

Mlýnková (2011, s. 13) uvádí, že stárnutí je určitý proces, kdy u člověka vznikají degenerativní změny v buňkách a orgánech. Tím následně během života vznikají změny, které se mohou objevit v kteroukoli dobu. U někoho změny probíhají rychle a u někoho naopak nastupují velmi pomalu. Stárnutí je z velké podstaty ovlivněno tím, jakým člověk žil životním stylem, jak na něho po celou dobu působil stres, v jakém prostředí žil a v jakém prostředí žije nyní. Tyto změny se obvykle začínají postupně projevovat ve 30 letech života člověka.

1.1 Periodizace stáří

Existuje mnoho názorů od různých autorů, jak by se mělo stáří dělit. Nejznámější a světově uznávané je však dělení Světové zdravotnické organizace, která rozděluje stáří na rané, které začíná ve věku 60 let a trvá do 74 let, dále se dělí na vlastní stáří ve věku 75-89 let a následně pokračuje od věku 90 let až do dlouhověkosti. (Mlýnková, 2017, s. 230)

S věkem také souvisí termín kalendářní stáří, které je dané věkem člověka. Dále biologické stáří, které charakterizujeme jako souhrn nevratných biologických změn. Biologické stáří

není v současné době přesně stanovitelné, neexistují totiž přesná kritéria. (Čevela, Kalvach, Čeledová, 2012, s. 25)

1.2 Změny ve stáří

Postupem času se musí senioři smiřovat s tím, že jim ubývají síly a nastávají i určité změny spojené s procesem stárnutí. Změny jsou u každého seniora odlišné. Každý senior je jiný, má jinou genetickou výbavu, žil jiným životním stylem a měl jinou kvalitu života. Všechny tyto aspekty ovlivňují seniora jak po fyzické stránce, tak i psychické. Změny u seniorů můžeme rozdělit na biologické, psychické a sociální.

2.1.1 Biologické změny

„Zdeněk Kalvach jako obecný rys stárnutí hodnotí atrofii, která postihuje všechny orgány a tkáně. Nejvíce je ohrožen centrální řídicí orgán – mozek.“ (Kalvach in Klevetová, Dlabalová, 2008, s. 19)

Biologické změny probíhají u každého člověka individuálně, ne každý senior musí mít stejné problémy jako ostatní. Často jsou tyto změny zapříčiněny genetikou člověka a tím, jak za celý svůj život žil. Jsou také určeny životním stylem člověka. (Klevetová, Dlabalová, 2008, s. 19)

Biologické změny stárnutí můžeme zaznamenat hlavně ve tkáních a buňkách. Nejvíce významné jsou změny v nervové soustavě. Při poranění se často seniorům dlouho hojí rány. Starší člověk je obvykle náchylný na infekce a nádorové onemocnění. (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 202)

Vágnerová (2007, s. 402) uvádí, že staří lidé ve většině případů trpí polymorbiditou, tj. současným výskytem několika nemocí. Čím je senior starší, tím se mu nemoci projevují ještě ve větší míře, než v raném stáří. Organismus už nemá dost rezervy, aby dokázal zvládnout několik nemocí najednou. Může se jednat i o obyčejné běžné onemocnění. Často také dochází ke komplikacím. Později může vzniknout i chronické onemocnění.

Kožní systém

Kůže starých lidí může být postupem času suchá a svědivá. Je to z toho důvodu, že se ve stáří ztrácí schopnost zadržování vody v těle. U seniorů se mohou vyskytovat tzv. stařecké skvrny, které se obvykle vyskytují na rukou, na končetinách či na tváři. Podle autorky se v těle projevují nahromaděné melatocyty, tzn. buňky, které tvoří kožní pigment. V některých

případech se na kůži vytvoří bílá místa, což znamená, že v těle tento pigment chybí. Kůže může být také méně elastická. (Mlýnková, 2011, s. 21)

Klevetová a Dlabalová (2008, s. 21) říkají, že kůže seniorů ztrácí svou pružnost a ztenčuje se. Seniorům se tvoří vrásky, šedivější a řídnou jim vlasy.

Finsterlová (2006, s. 25) uvádí, že ve stáří seniorům prosvítají cévy, především na obličeji. Cévy mají jemnou stěnu a snadno praskají. I při nepatrném poranění nebo stisku ruky se vyskytují podlitiny. Kromě toho ubývá potních i mazových žláz a klesá obsah tuků, tudíž se kůže může začít loupat.

Pohybový systém

Nemoci pohybového ústrojí jsou ve stáří velmi časté. Způsobují omezení schopnosti a dovednosti pohybu, což seniorům způsobuje snížení soběstačnosti. Seniori se častokrát bojí sami vyrazit ven. Mají strach z nezvládnutí situace a obávají se, že někde upadnou. Kvůli tomu se u nich může projevit úzkost. Mnohokrát to končí tím, že se seniori straní společnosti, raději nevycházejí z domu a drží se maximálně v jejich nejbližším okolí. To nepochybně vede k menšímu kontaktu s lidmi. Styky s ostatními lidmi jsou tím pádem pro seniory vzácnější. (Vágnerová, 2007, s. 405)

Thorová (2015, s. 456) říká, že ve stáří se zhoršuje pohybová koordinace, hbitost a pohotovost reakcí. Po 60. roce se snižuje postava člověka o 3-5 cm. Ve stáří často vzniká artróza, děje se tak na základě opotřebení kloubů a snížené pohyblivosti seniorů.

Ve stáří ubývá kostní a svalová hmota, dochází i k poklesu svalové síly. Celé tělo se postupně hrbí, což je způsobené atrofíí plotének. Kosterní svaly postupně ochabují. Pohyby seniorů jsou pomalejší a jejich kosti se mohou stát více náchylné na zlomeniny, protože v tomto období kosti řídnou a jsou čím dál více křehčí. (Klevetová, Dlabalová, 2008, s. 20)

Kardiovaskulární systém

Mlýnková (2011, s. 22) konstatuje, že postupem času klesá pracovní kapacita srdce. U starších lidí se může tento problém projevit při větší fyzické zátěži nebo i při stresu. Chlopně starých lidí ztrácejí pružnost a snižují činnost srdce.

Srdce seniora přečerpává menší množství krve, tím nastává snížení průtoku krve ostatními orgány, nejvíce se to projevuje na ledvinách. Kromě toho dochází ke kornatění cév, které ovlivňují seniorův organismus. Dalším problémem je elasticita cév. Tepny se u starších

osob zvětšují a prodlužují, tím klesá jejich elasticita a následně je narušena regulace krevního tlaku. (Klevetová, Dlabalová, 2008, s. 20)

Vylučovací systém

Stuart-Hamilton (1999, s. 25) říká, že ve stáří „*vylučovací soustava zpomaluje svou činnost a ztrácí výkonnost vylučování toxinů a dalších odpadních produktů.*“

Zanovitová a kol. (2015, s. 34) upozorňuje na klesání hmotnosti ledvin. Na cévách ledvin vznikají aterosklerotické změny. U seniorů se snižuje pocit žízně. Seniori tak mají tendenci pít méně tekutin, než jejich organismus potřebuje.

Kapacita a pružnost močového měchýře klesá. Následkem toho v močovém měchýři vzniká postmikční reziduum. Někdy se stane, že seniory postihne inkontinence, není to však pravidlem. Inkontinence postihuje 15 až 30% starších osob nad 60 let. Důležité je provést kvalitní vyšetření, zda se nejedná o nějaké onemocnění. (Klevetová, 2017, s. 25-26)

Často u žen dochází k ochabování svalstva pánevního dna, a proto by ženy měly svou pánev cvičit a posilovat. Muži mohou mít ve stáří problémy se zvětšenou prostatou. (Mlýnková, 2011, s. 23)

Trávicí systém

U starších lidí se často objevuje zpomalená motilita trávení, kvůli které se u seniorů může se sníženým příjmem tekutin vyskytnout zácpa. Látky se v těle často špatně vstřebávají. Někdy se stává, že seniori velmi málo pijí. Mohou také trpět nechutenstvím. Důležité pro seniory je, aby měli určitou motivaci a případně si vedli (nebo někdo jim vedl), záznamy o příjmu stravy a tekutin. Potíže s příjmem potravy také mohou souviset s umělým nebo chybějícím chrupem. (Burda, Šolcová, 2016, s. 16)

Klevetová a Dlabalová (2008, s. 21) uvádějí, že se snižuje množství trávicích šťáv. U starších osob to směřuje k pomalejšímu rozkladu a vstřebávání potravy. Některé orgány jsou méně výkonné, např. játra nebo slinivka.

Zanovitová a kol. (2015, s. 33) konstatuje, že se v ústech snižuje produkce slin. Tím se narušuje vnímání chuti, žvýkání a polykání. Zhoršení chuti a čichu může přispívat k úbytku hmotnosti. I vypadávání zubů vede k zhoršenému žvýkání jídla.

2.1.2 Kognitivní změny

Kognitivní schopnosti jsou ve zdravém stáří jen lehce změněny. Obvykle se projevují pouze malé změny, např. rychlejší únava nebo delší zpracování nějaké informace. Tento úbytek schopností však neznačí výrazné změny některého postižení z poznávacích funkcí, jedná se zpravidla jen o horší vstřípivost seniora. (Čevela, Kalvach a Čeledová, 2012, s. 131)

Ve stáří postupně klesá kognitivní plasticita, tj. schopnost využít svůj potenciál. Kognitivní změny dané stárnutím se obvykle projevují ve funkcích, které slouží k zaznamenávání, ukládání a využívání informací. Pokles účinnosti kognitivních kompetencí může mít vliv na kvalitní život. K takovým důsledkům může vést významné zhoršení zrakové či sluchové percepce. (Vágnerová, 2007, s. 317-318)

Hejnarová a Slezáková (2012, s. 147) dodávají, že u seniorů dochází k zpomalení psychomotorického tempa. Myšlení je pomalejší a objevuje se nerozhodnost i v běžných věcech.

Klevetová a Dlabalová (2008, s. 22) dále upozorňují, že ubývají receptory, které umožňují našemu tělu vnímat pohyb, sílu, tlak, chlad a teplo. U seniorů to pak ovlivňuje i jejich běžný život v tom, že vznikají různé úrazy, většinou příčinou toho, že necítili, např. teplotu předmětů nebo neodhadli určitou vzdálenost v prostoru kolem nich.

U seniorů dochází postupem času ke zhoršování smyslového vnímání. S vyšším věkem stoupá čím dál tím víc lidí, kteří mají problémy se zrakem. Kolem 90% starších lidí po 60. roce života má problémy se zrakem, to nepochybně může narušovat jejich každodenní život. (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 204)

Se stárnutím organismu se také váže staropaměť. Jedná se o situaci, kdy si senioři pamatují události z dětství nebo mládí (zážitky z vojny, vlastní svatba), než informace nedávné (užití léků, trasa cesty). Vzpomínek se u seniorů využívá také při skupinové či individuální aktivizaci (reminiscenční terapie). (Kopecká, 2011, s. 68)

Klucká a Volfová (2016, s. 11-12) uvádějí, že při stárnutí nebo následkem poranění CNS oslabují některé duševní schopnosti. Reakce seniorů jsou méně pružné. Pro seniory je těžké něco plánovat nebo řešit. Může se objevit oslabení vyjadřovacích schopností. Obvykle se bojí, že je ostatní lidi odsoudí. Mají strach z neúspěchu, což může vést až k depresivním stavům. Tyto stavy však mohou prohloubit kognitivní potíže. Následkem toho vzniká

bludný kruh, z kterého není lehké vyjít. Pokud se podaří seniorům z bludného kruhu vystoupit, tak je možné, že povedou svůj život kvalitněji.

Mezi kognitivní změny můžeme zařadit i pokles inteligence seniorů. Inteligence může být měřena běžnými inteligenčními testy, např. Wechslerův test. Podle některých studií není vhodné seniory podrobovat inteligenčním testům, protože se různé kognitivní schopnosti mění s věkem rozdílně. (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 204)

Do kognitivních změn začleňujeme i tvořivost. Nejvíce se vrcholu tvořivosti dosahuje v mládí, ale není však vyloučeno, že i senioři mohou být produktivní ve starším věku. Ostatně to dokazuje i to, že mnoho slavných lidí bylo produktivních až do vysokého věku, např. Michelangelo, Goethe nebo Komenský. Proto není omezena tvořivost i u seniorů, spíše než o věk, jde o to, jak se k práci staví senior, jestli má motivaci a vytrvalost. Je mnoho lidí, kteří se ve vysokém věku rozhodli naučit nový jazyk nebo se naučit na počítači. I ve stáří může senior pokračovat v osobním rozvoji. (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 206)

Psychické změny

Klevetová a Dlabalová (2008, s. 22) jsou toho názoru, že „změny psychiky se mohou projevit zejména v poznávacích schopnostech (vnímání, pozornost, paměť, představy, myšlení). Často dochází ke snížené schopnosti adaptace na nové životní situace a podmínky. Snížené vnímání oslabenými smysly způsobuje i strach a úzkost, přináší nejistotu.“

Jedlička předkládá charakteristický obraz psychiky seniorů:

- Psychické změny sestupné povahy (pokles elánu a vitality, zpomalení psychomotorického tempa a pozornosti, navazování a udržování vztahů).
- Psychické změny vzestupné povahy (zvýšená tolerance k druhým lidem a zvýšení trpělivosti). (Jedlička in Dvořáčková, 2012, s. 13)

Vágnerová (2007, s. 315-317) říká, že se jedná o změny ve stavbě a fungování mozkové tkáně, kdy se neurony zmenšují a atrofují. Podobné je to i se synapsemi, které hůře přenášejí signály v důsledku stárnutí organismu. Psychické změny dále mohl ovlivnit životní styl a různé návyky. Často se stává, že ke změnám přispívají určité postoje nebo očekávání, které má společnost.

Integrita (celistvost) osobnosti zůstává zachována, mění se pouze její dílčí schopnosti. Změnit se mohou některé osobnostní rysy a vlastnosti jedince. Především u patologických typů jedinců může docházet ke zvýraznění některých vlastností nebo rysů. (Mlýnková, 2011, s. 24)

Mezi nejtypičtější změny můžeme zařadit zhoršení paměti, obtížnost učení se novým věcem nebo úplnou nechuť k učení se. Senioři jsou často charakterističtí svou sníženou sebedůvěrou. Nevěří ve své schopnosti. Často si myslí, že nejsou potřební. Objevuje se u nich nedůvěřivost vůči okolnímu světu. Může se také vyskytovat emoční labilita, tzn., že u seniora může vyvolat neočekávanou reakci, např. pláč nebo smutek, kdežto pro ostatní je situace banální. (Burda, Šolcová, 2016, s. 17)

Mlýnková (2011, s. 25) uvádí, že významnou psychickou změnou je ztráta životního partnera. Po smrti partnera prožívá senior pocit samoty a prázdnoty. Někdy se může stát, že se senior nedokáže smířit se ztrátou své milované osoby. Může to vést až k tomu, že sám předčasně umírá, protože ho v životě už nic nedrží. Většina lidí se však s touto velkou ztrátou naučí žít, ale situace je pro ně velmi bolestivá.

2.1.3 Sociální změny

Sociální změny jsou spojeny s fyzickými a psychickými změnami. Senioři jsou ohrožováni sociální exkluzí. U seniorů v této době nastávají změny kvůli odchodu do důchodu. Kvalita života seniorů se může zhoršovat. Nástupem do důchodu se musí postupem času vyrovnat s tím, že už tak často nejsou v kontaktu se svými bývalými spolupracovníky, někteří se také vyrovnávají s tím, že už často nevidí své děti, které odešly z domova. Mohou mít problémy po finanční stránce, protože jejich finance jsou odchodem do důchodu sníženy. (Janiš, Skopalová, 2016, s. 49 – 50)

„V této souvislosti lze zmínit pojem desocializace starších a zejména starých lidí ve velmi pokročilém věku. Jedná se o chorobnou společenskou izolovanost starších lidí nebo omezení či úplnou ztrátu sociálních vztahů.“ (Janiš, Skopalová, 2016, s. 50)

Senior je po odchodu do důchodu často vnímán jako někdo, kdo čerpá peníze od státu. Poplatky u lékařů a v lékárnách seniorům leckdy nedovolují žít život, na který byli zvyklí. Již v dospělosti se dá tato situace řešit penzijním připojištěním. (Mlýnková, 2011, s. 25-26)

Syrový (2012, s. 19) ve své publikaci uvádí, že obyvatelstvo ČR stárne a bude stále méně pracujících na jednoho důchodce. Hranice odchodu do důchodu se stále prodlužuje a díky demografickým trendům se bude stále posouvat.

Dle Mlýnkové (2011, s. 25-26) je senior často vnímán jako někdo, kdo je pro společnost zbytečný. Často je taková teorie velmi podporovaná v médiích různými články a reportážemi.

U seniorů někdy převažuje touha po soukromí, vzdalují se okolnímu světu a někdy mají až nepřátelské postoje vůči sobě, ale i svému okolí. Psychosociální stárnutí nejvíce zatěžuje to, že senior přestává být soběstačný a potřebuje pomoc druhé osoby. (Klvetová, Dlabalová, 2008, s. 24)

Někteří senioři však neumí naložit se svým volným časem, a proto se mohou začít nudit. Tento stav vede k pocitu neuspokojených potřeb a k celkové nespokojenosti. Následně mohou senioři přemítat o smyslu svého života. Tento stav může vést k negativním emocím, kdy se stanou mrzutými. Senioři by také měli myslet dopředu a mít nějaký svůj program. Měli by přemýšlet, čemu by se dále chtěli věnovat. (Mlýnková, 2011, s. 26)

Senioři se často bojí samoty a toho, že budou pro svou rodinu zátěží. Musí čelit tzv. generační osamělosti, tzn., že postupem času ztrácí své partnery a vrstevníky. V této souvislosti se může objevit handicap sociální integrace, tzn., že senioři se neúčastní na žádných sociálních vztazích, vyhýbají se společnosti, uzavírají se do sebe a mají problémy s navazováním nových vztahů. Na to navazuje proces vertikalizace sociálních vztahů, kdy je důležité, aby se zde zapojila rodina. Emocionální oporou se mohou stát děti nebo vnoučata seniorů. Budování mezilidských vztahů už v produktivním věku může být prevencí před osamělostí a uzavřením se do sebe. (Příbyl, 2015, s. 12)

2 SENIOR V SOUČASNÉ SPOLEČNOSTI

Senior bývá často charakterizovaný statusem důchodce. Pro ostatní je někdy považovaný za neproduktivního člověka, který je pro společnost přítěží. Má různé finanční výhody, jak penzi, tak různé výhody ve zdravotní a sociální péči. Jedná se o to, že společnost nebo jedinci neumějí najít pozitivní hodnoty stáří a nezaznamenávají seniory, kteří se aktivně podílí na smysluplných programech. (Matoušek a kol., 2005, s. 163)

Zanovitová a kol. (2015, s. 39) dodávají, že se senioři mohou setkávat s nezvladatelnými situacemi a následně nedokáží nést důsledky rizik (např. nepříznivý zdravotní stav, sociální izolace). Senioři proto očekávají pomoc rodiny, ale jako občani čekají pomoc i od státu.

2.1 Příprava na stáří

Každý člověk si postupem času uvědomuje, že bude jednou starý. Mnoho lidí se však na stáří moc nepřipravuje. Průběh stáří ovlivňuje i to, jaké úspěchy měl člověk v zaměstnání, jak se mu dařilo nebo jestli měl nějaké zdravotní problémy. Pro většinu lidí ve středním věku je hlavním smyslem práce. Často si neumí představit, že jednou nastane čas odchodu do důchodu. (Dvořáčková, 2012, s. 26)

„V sociální oblasti znamená příprava na stáří brát stáří jako součást života, akceptovat podmínky, které připravuje společnost občanům v postproduktivním věku, ale snažit se je svou vlastní aktivitou i ovlivňovat.“ (Dvořáčková, 2012, s. 26)

Příprava na stáří je celoživotní proces, nelze ji brát jako přípravu, která trvá krátce nebo naopak několik let před důchodovým věkem. Příprava na stáří je rozdělena do tří forem a to:

Dlouhodobá příprava – tato příprava začíná již v dětství, kdy rodiče ukazují svým dětem určitý vzorec chování podle toho, jak se chovají ke svým rodičům. Rodiče by měli učit děti k úctě ke stáří a to, jak se k seniorům chovat.

Středně dlouhá příprava – člověk ve středním věku by měl začít s přípravou na stáří. Měl by přemýšlet o možnostech, co bude dál, až mu dojdou vlastní síly, kdo se o něj postará, s kým bude žít a jak bude svůj čas trávit. Nezbytná je i finanční příprava na stáří, dostatek penze nemusí stačit na potřeby člověka. Lidé by v tomto období měli víc myslet na svoje zdraví, je dobré začít s kondiční přípravou, zlepšením životosprávy, ale také například udržováním si kontaktu s přáteli.

Krátkodobá příprava – toto období se týká asi tří let před odchodem do důchodu. Je zaměřeno na praktickou stránku, jako je úprava bytu, výměna některých elektrospotřebičů, koupě a výměna jiných užitečných elektrospotřebičů. Tyto spotřebiče jsou docela finančně náročné, takže není dobré je kupovat, až když je senior v důchodu. Senior by měl v této fázi přemýšlet, jaký bude jeho program, čím se zabaví a jak vyplní svůj volný čas. (Mlýnková, 2011, s. 17-18)

Haškovcová (2010, s. 176) se domnívá, že by mohla tato příprava zahrnovat koupi menšího, pohodlnější bytu v blízkosti svých dospělých dětí. Při případné změně bydliště by v bytě bylo potřeba speciálních úprav. Pro staršího člověka je ale velmi těžké opustit svůj prostor, kde žil celý život nebo většinu svého života.

2.2 Adaptace na stáří

Stáří přináší člověku velkou změnu v jeho životě. Starý člověk se musí úspěšně adaptovat na každou změnu, která v jeho životě proběhne. Adaptace závisí na tom, jakou má jedinec osobnost, jak moc je silný přijmout fakt, že se musí adaptovat. Důležitá je jedincova filozofie života a také to, jak byl během dosavadního života aktivní. (Mlýnková, 2011, s. 16)

Křivohlavý (2011, s. 55) přichází s myšlenkou, že *„adaptivita se týká plasticity lidského jednání – naší schopnosti měnit jednání (chování) v průběhu času s ohledem na změny životních podmínek.“*

Zde je několik způsobů, jak se postupem času vyrovnat se stářím a úspěšně se na něj adaptovat.

Konstruktivní způsob – v tomto způsobu jsou senioři v podstatě vyrovnaní se svým stářím. Mají pozitivní přístup k životu, zajímají se o to, jak trávit svůj volný čas a co se kolem nich děje. Celkově se udržují a vyhledávají aktivní trávení svého volného času.

Obranný postoj – tento postoj můžeme spatřit u osob, které pracovali na vedoucích pozicích, byli aktivní, budovali si kariéru a realizovali se na spoustě aktivizací. Tito lidé se bojí stárnutí, bojí se různých nemocí. Nahání jim hrůzu to, že by byli závislí na druhé osobě. Častokrát se stává, že v jejich nemoci odmítají pomoc druhých, nechtějí být na nikom závislí a nechtějí ani o pomoc požádat.

Závislost – sklony k závislosti mají lidé, kteří se během svého života v moc věcech neangažovali, byli po celou dobu spíše pasivní, nechali sebe nebo svůj život vést jinými

lidmi. Ve stáří čekají, že je i nadále povede někdo druhý. Mohou se proto stát závislími na jiných osobách. Mohou chtít, aby za ně druzí vykonávali různé činnosti. Okolí se mohou jevit, že své problémy přehání.

Nepřátelský postoj – tito senioři jsou okolím vnímáni jako nepříjemní, věčně mrzutí, zlostní a nespokojení. Rovněž rádi svalují vinu na druhé a mají potíže si přiznat vlastní chybu. V podstatě celý jejich život je založen na nespokojenosti. Většinou jsou často osamělí, protože se jim rodina a jejich okolí vyhýbá.

Sebenávist – senioři, kteří k sobě chovají nenávist, mají pocit, že svůj život promarnili. Nechtějí žádné kontakty udržovat, natož vyhledávat, jsou často izolovaní. Jsou lítostiví, pesimisticky naladěni a mají pocit, že jejich život nebyl dostatečně dobrý a plnohodnotně naplněný. U této skupiny lidí je nejvyšší hrozba toho, že si mohou ublížit, proto je vhodné, aby těmto seniorům pomohl lékař – psychiatr. (Mlýnková, 2011, s. 16-17)

Adaptace na stárnutí probíhá pomaleji a pro každého seniora je individuální. Vše záleží na tom, jak dokáže senior změny přijmout. (Slezáková, Hejnarová, 2012, s. 148)

Český psycholog Josef Švancara udává několik doporučení pro seniory, aby se lépe adaptovali na stáří, uvádí tzv. 5P, kterými jsou:

Perspektiva – Jde o zachování si svého životního programu, udržování se pozitivně naladěný do budoucna.

Pružnost – Zůstat otevřený všemu novému, co může člověka zastihnout. Senior by měl mít zájem o dění kolem sebe, vzdělávat se a chápat nové změny.

Prozíravost – Senioři by měli vidět věci v kontextu, určovat si cíle a připravovat se na různé problémy, které mohou nastat. Dále si vytvářet a připravovat život na penzi.

Porozumění – Jde o udržování si svých rodinných vztahů, ale také o pochopení druhých. Senioři by měli pozitivně vnímat svět a nepropadat žádné panice, nehádat se, nevidět život černě a skepticky, ale naopak by měli myslet pozitivně.

Potěšení – Jedná se o udržení dobré nálady, pozitivního myšlení a radosti ze života. (Příbyl, 2015, s. 25)

2.3 Potřeby seniorů

Pojem potřeba můžeme vysvětlit jako nějaký nedostatek, něco co postrádáme a musíme odstranit. (Trachtová in Dvořáčková, 2012, s. 38)

„Ve Slovníku sociální práce můžeme najít, že potřeba je motiv k jednání. Pokud dochází k neuspokojení potřeb, vede to k deprivaci a ke strádání.“ (Hrozenská, Dvořáčková, 2013, s. 119)

Podle Příbyla (2015, s. 31) uspokojení nebo neuspokojení seniorových potřeb ovlivňuje jeho psychiku a myšlení. Potřeby nejsou pouze k udržení vnitřní rovnováhy, ale také udržení rovnováhy mezi seniorem a prostředím. Není to pouze o vztahu k prostředí, ale jsou také odrazem prostředí a člověka.

Hauke (2014, s. 11) ve své publikaci poukazuje na to, že se do popředí dostávají potřeby orientované zejména na jistotu a bezpečí. Některé původní potřeby naopak ztrácejí na významu. Může se stát, že nenaplnění svých potřeb vede k frustraci.

Americký psycholog Abraham Harold Maslow vytvořil v roce 1943 hierarchii lidských potřeb ve tvaru pyramidy. Detailně se zabíral lidskými potřebami, studoval jejich význam a vzájemné vztahy. Maslow pojal svou klasifikaci v rozsáhlém kontextu. Zahrnuje v ní veškeré oblasti celého lidského života. (Malíková, 2011, s. 167)

Maslow seřadil všechny potřeby do pěti úrovní. Hierarchicky od těch naléhavějších - biologických, přes psychosociální až po potřeby rozvoje (seberealizace). (Čevela, Kalvach a Čeledová, 2012, s. 33)

Obr. 1 Maslowova pyramida potřeb

Zdroj: Wikimedia Commons

Lidské potřeby můžeme rozdělit na nižší a vyšší.

Nižší lidské potřeby motivují člověka, aby se staral o své tělo. Při neuspokojení těchto potřeb se člověku špatně žije a časem bez nich nemůže žít.

Vyšší lidské potřeby jsou psychologické. Můžeme tu zahrnout seberealizaci člověka, společenské potřeby a sounáležitost. Jedinec potřebuje někam patřit, potřebuje s někým komunikovat. Chce se vyskytovat ve společnosti druhých lidí. (Příbyl, 2015, s. 32) Uvedené si v dalším textu blíže specifikujeme.

2.3.1 Fyziologické potřeby

Pro seniory jsou fyziologické potřeby jedny z nejdůležitějších. Seniori zdůrazňují ty potřeby, u kterých cítí ohrožení. Jejich hodnoty budou záviset na podmínkách bydlení, zdravotním stavu a dalších faktorech. (Kaufmanová in Dvořáčková, 2012, s. 39)

Malíková (2011, s. 168) klasifikuje fyziologické potřeby jako základní potřeby lidského organismu. Tvoří je potřeba dýchání, potřeba regulace tělesné teploty, potřeba tělesné integrity a potřeba spánku. Také zde zahrnujeme potřebu přijímání potravy a vody, potřebu vylučování, pohlavního styku a v neposlední řadě potřebu fyzické aktivity.

Některé fyziologické potřeby se mohou zdát seniorům jako nepotřebné. V tom smyslu, že necítí potřebu, přitom jsou ale potřebné, např. necítí potřebu pít mnoho tekutin. Méně významná pro seniory může být hygienická péče, úprava lůžka a péče o sebe samého. Vše záleží na tom, jakou mají osobnost a jak byli dříve zvyklí žít. (Mlýnková, 2011, s. 48)

2.3.2 Vyšší potřeby seniora

Malíková (2011, s. 168) konstatuje, že nejvyšší potřebou je potřeba seberealizace. Tato potřeba je založená na naplnění záměrů a představě jedince. Seberealizované osoby můžeme charakterizovat jako spontánní, jak ve svých myšlenkách, tak činech. Jsou schopni sami sebe přijmout. Řešení problémů hraje v jejich životech velkou roli. Váží si života a neposuzují jiné lidi na základě předsudku, ale převážně objektivním způsobem.

Seberealizace souvisí se zachováním jisté míry svobody a rozhodováním o vlastních věcech. Uznání od ostatních lidí přispívá k sebeúctě, tím je seberealizace taktéž naplňována. Časem může potřeba seberealizace vyhasínat v souvislosti s tím, že starší lidé už necítí potřebu si něco dokazovat. Na většinu ambicí totiž rezignovali. (Vágnerová in Hauke, 2014, s. 12)

Dále Mlýnková (2011, s. 49) uvádí, že u vyšších potřeb dominuje potřeba jistoty a bezpečí. Senioři se potřebují dále realizovat, a proto jsou často aktivní v klubech pro seniory a jezdí na výlety. Někteří senioři si dokonce stěžují i na nedostatek času.

Potřeba stimulace správnými podněty

„Od početí až do smrti je pro celý lidský organismus důležité dostávat správné podněty, na správném místě, ve správný čas a v přiměřeném množství i kvalitě.“ (Dvořáčková, 2012, s. 45)

Mluvíme tedy o základních smyslech, kdy náš mozek dává podněty centrální nervové soustavě:

Zrak - je přijímáno 85% informací. S přibývajícím věkem se vidění zhoršuje, zejména na blízkou vzdálenost. Zhoršuje se také orientace v noci. Člověk ztrácí převážnou část informací. Důležité je pravidelné vyšetření zraku, provádění očních cvičení a používání brýlí.

Sluch - zhoršování sluchu je nejčastější kolem 60. roku, u mužů je to už od 55. roku. Senioři často špatně slyší na dálku. Pro seniory je velmi užitečné naslouchátko, avšak se často netkáváme s tím, že ho odmítají, protože jsou najednou všechny zvuky hodně hlasité. Navíc mají senioři leckdy problémy s jemnou motorikou, která brání obsluze aparátu.

Chut' a čich – 50 až 60% seniorů není schopno rozlišit sílu a jemnost smyslu. Avšak jakákoliv známá vůně se může seniorovi spojit s nějakou zkušeností.

Hmat – nastává úbytek kožních receptorů. Vede k regulaci tepla a chladu, proto senioři pociťují zimu častěji než ostatní. Na těle máme určité tlakové body, které musíme podporovat. Toto aktivní procvičování slouží jako prevence zhoršení jemné motoriky na ruku. (Příbyl, 2015, s. 38-39), (Kleветová, Dlabalová, 2008, s. 62-67)

Potřeba smysluplného života

Dvořáčková (2012, s. 45) konstatuje, že správné životní podněty vedou k tomu, abychom poznávali sami sebe a prostředí, ve kterém žijeme. Senior si uspořádává svůj vlastní svět, sestavuje si své cíle a plány, jakých by chtěl dosáhnout.

Štěpánková a kol. (2014, s. 253) uvádí, že pro seniory je důležité, aby porozuměli vlastním životním situacím a prožili je smysluplně. Senioři potřebují pociťovat v životě přítomnost víry a naděje, také tyto prvky ovlivňují jejich fyzické a psychické zdraví.

Klevetová a Dlabalová (2008, s. 68) k tomuto tématu dodávají, že senioři mají v sobě zakořeněné činnosti, které nechtějí měnit. Mají zvyklosti, které jim přinášejí jistotu. Mohou si vytvořit určité rituály, které musí dodržovat ve svém životě. Týká se to třeba stolování, hygieny nebo lenošení.

Vágnerová (2007, s. 305) říká, že ve stáří je podstatné najít smysl zbývajícího života. Starší člověk brzy pochopí, že je třeba zaměřit se na to, co je pro něj skutečně podstatné, mít radost z toho, co zůstalo zachováno a přijmout to, co nemůže změnit.

Potřeba jistoty, sociální role a naděje

Každý člověk potřebuje někam patřit, udržovat vztahy v rodině a s okolím. Ve stáří přibývá mnoho změn. Jedna ze změn je, že senior špatně přijímá nové role. Senior potřebuje vždy naději pro další budoucnost. Musí přemýšlet, jaká jeho budoucnost bude, jestli má ještě nějaké přání. Naděje je pro seniora také důležitá, sice kolem sebe ztrácí své blízké, ale musí mít víru ve vlastní schopnosti a mít někoho blízko vedle sebe. (Klevetová, Dlabalová, 2008, s. 40)

Vágnerová (2016, s. 346) uvádí, že potřeba jistoty se může projevat strachem z její ztráty. Přetrvávající nejistota se může projevit pocitem generalizovaného ohrožení, která může spustit úzkostlivou nebo agresivní reakci. Naději můžeme chápat jako emočně podmíněnou důvěru v pozitivní výsledek.

Malíková (2011, s. 168) uvádí, že potřeba jistoty zahrnuje především jistotu fyziologickou a jistotu zdraví. Senior potřebuje cítit jistotu příjmu a přístupu ke zdrojům. Můžeme zde zahrnout i fyzickou bezpečnost. Pro seniora je podpora své rodiny velmi důležitá a potřebuje ji pociťovat.

Potřeba identity

Identita se zaměřuje na jádro osobnosti. Je možno ji také chápat v souvislosti s vlastním já. Identita je „zrcadlem sebe“. Je obraz o člověku, který si vytvoří jedinec podle toho, jak na něj druzí reagují. (Kalvach, 2011, s. 47)

Senior by si měl uvědomit, kdo je a jestli zná své vlastní já. Samota je pro mnoho seniorů velmi těžká, měl by si proto zodpovědět otázku, zda mu vadí být často sám nebo potřebuje být ve společnosti. Zaměřit se na to, co je pro něho důležité. V každém případě by se měl respektovat takový, jaký je. (Klevetová, Dlabalová, 2008, s. 69-70)

Dvořáčková (2012, s. 46) říká, že životní ztráty, nemoci a určitá sociální omezení značně změni porozumění vlastního životního obrazu. Může dojít ke ztrátě své autonomie (omezení schopnosti být sám sebou), ke ztrátě kontroly nad svým životem (pokles míry odpovědnosti za svá rozhodnutí).

Duchovní potřeby

V závěrečné fázi svého života senioři hodnotí svůj dosavadní život, zda splnili všechno, co měli za svůj cíl. Duchovní potřeby si uspokojují návštěvou kostela, pokud jsou věřící. Mohou se vyzpovídat faráři a tím pádem dosáhnout nějakého usmíření sami se sebou. Uspokojování duchovních potřeb není jen o víře v Boha, ale i o potřebě důvěry, závislosti na druhé osobě a potřebě sounáležitosti. (Mlýnková, 2011, s. 50)

Malíková (2011, s. 269) souhlasí a dodává, že si často lidé kladou otázky, na které nemohou najít odpověď, ale zároveň nepotřebují nějakého hodnotitele, který by jim na otázky dokázal odpovědět. Potřebují klidného člověka, který jim pomůže s tím, aby v sobě našli odpovědi.

Podle Vágnerové (2007, s. 428) se víra v průběhu lidského života rozvíjí a může se také změnit. Může pomoci seniorům se vyrovnat se svými postoji a problémy. Ve stáří tato potřeba narůstá.

Čím více je člověk starý a blíží se ke konci svého života, přemýšlí o tom, co bylo smyslem jeho života, přemýšlí o posmrtném životě. Často chce dát takový člověk věci z minulosti do pořádku. Chce dojít odpuštění, případně chce, aby mu bylo odpuštěno. Může jít o odpuštění sobě samému, ale i rodině nebo přátelům, žijícím i nežijícím lidem. (Štěpánková a kol., 2014, s. 256)

2.4 Kvalita života seniorů

Můžeme zde zařadit to, jak senior celý svůj život prožil, jak byl úspěšný ve svém zaměstnání, ale také jaký měl osobní život. Kvalitu života ovlivňuje i výskyt onemocnění, zdravotní problémy či psychická stránka. Senior by měl udržovat jakýsi systém, který si určí. Měl by se věnovat udržení si své duševní hygieny a udržovat se v aktivitě. Uspořádat si svůj život tak, aby zahrnovala fyzickou i duševní aktivitu. Je důležité, aby měl senior určitou motivaci pro vytvoření si dlouhodobých, ale i krátkodobých cílů. Jakákoliv aktivita mu dodává smysl, zlepšuje fyzickou a psychickou pohodu a dává mu pocit naplnění. (Dvořáčková, 2012, s. 26-27)

Podle Křivohlavého (2011, s. 124) se kvalita života dotýká pochopení lidské existence a samotného bytí člověka, sebepochopení. Zkoumá všechny složky života, aby senior mohl vést šťastný život.

Barancová a kol. (2012, s. 15-16) ve své publikaci uvádí, že ke kvalitě života nebo radosti ze života vede i zaměstnávání starších zaměstnanců. Pomáhá to proti sociálnímu vyloučení ze společnosti a diskriminaci.

Ministerstvo práce a sociálních věcí vytvořilo dokument, který je zaměřený na kvalitu života seniora, který se zaměřuje na priority a oblasti aktivního stárnutí, zlepšení zdravotní péče u seniorů, podporuje participaci v životě každého seniora, přispívá k udržování vztahů a chrání seniorova práva. Tento program udává jisté nabídky pro zaměstnavatele, který poskytuje podmínky pro zaměstnávání seniorů v důchodovém věku, dalšího vzdělávání a nabízení rekvalifikací pro seniory. (Dvořáčková, 2012, s. 28)

Pro posouzení kvality života existuje dotazník WHOQOL-Old. Existuje i pro seniory v české populaci. Avšak podle Štěpánkové a kol. (2014, s. 82) tento dotazník není příliš vhodný, protože jeho vyplnění je náročné, narušuje funkční stav seniora a navozuje depresivní myšlení.

2.5 Aktivní stárnutí

Světová zdravotnická organizace definovala termín aktivního stárnutí koncem 90. let 20. století. Aktivní stárnutí znamená „*proces zvyšování příležitostí ke zdraví, participaci a ochranu s cílem podpořit kvalitu života v průběhu stárnutí.*“ (Tomeš, Šámalová, 2017, s. 42)

Aktivní stárnutí se netýká jen zdraví nebo péči o seniora po zdravotní stránce, ale tento pojem vychází z Organizace spojených národů pro seniory, což můžeme shrnout jako nezávislost, péče, seberealizaci a důstojnost. V aktivním stárnutí je také zaznamenáno respektování práva seniorů, na to, aby měl každý stejné podmínky, pokud se naskytne nějaká příležitost. Můžeme tam zahrnout také zodpovědnost. Tento koncept akceptuje seniora, nebere seniory jako homogenní skupinu, proto je důležité, aby se stoupajícím věkem dokázali žít senioři samostatný život, tím, že jim bude zajištěno ideální prostředí. Mělo by se dbát na seniory, kteří mají určité zdravotní postižení nebo znevýhodnění. Musí se jim pomoci při zařizování bezbariérového uplatnění v pracovních místech, možnost částečného úvazku, zlepšení bezpečí na silnicích, zvláště na přechodech. Samozřejmě jsou

důležité také vzdělávací programy a zajištění kompenzačních pomůcek, pokud by se vyskytl zdravotní problém s jejich edukací. (Dvořáčková, 2012, s. 29)

Zanovitová a kol. (2015, s. 12) vnímají cíl aktivního stárnutí jako produktivní stárnutí, které ovlivňuje kvalitu života a psychickou a fyzickou kvalitu. V období stárnutí je cílem udržet seniora jako užitečného a potřebného pro své okolí.

Koncept aktivního stárnutí je velmi užitečný, protože přispívá k tomu, aby ve společnosti nepanoval předsudek, že senioři ve stáří nic nedělají, ale jsou ve svém životě také aktivní. Předchází stereotypu, že každý senior je jen pasivní a nemohoucí. (Štěpánková a kol., 2014, s. 72)

Aktivní stárnutí napomáhá seniorovi v jeho životě, protože není třeba, aby se senior vzdal svých aktivit, které si udržoval v mladších letech, naopak by si je měl udržet i nadále pokud mu v tom nebrání onemocnění. Je podstatné, aby si člověk udržoval své aktivity, a také je důležité, aby byla co nejdéle zachována seniorova autonomie. Autorka dále dodává, že člověk postupem času stárne a udržuje si své vztahy s rodinou a přáteli, také žije společenským životem. Tyto vztahy stejně jako mezigenerační vztahy jsou důležité prvky aktivního stárnutí. Měli bychom se dívat na mládí a stáří stejně, brát je jako součást života, protože pokud budeme stále zvýhodňovat jen mládí, tak může být stáří bráno jako něco abnormálního. (Dvořáčková, 2012, s. 29-30)

3 DISKRIMINACE VE STÁŘÍ

DeVito (2008, s. 136) diskriminaci vysvětluje jako předsudek vůči starším lidem, ale může se také vztahovat na osoby v jakékoliv věkové kategorii. Autor dodává, že v některých asijských kulturách jsou starší lidé respektováni a ctěni, kvůli jejich zkušenostem, které posbírali za celý svůj život. Jsou vyhledáváni, aby mladým lidem poradili s jejich vztahovými, etickými a hospodářskými problémy.

Stáří se jeví jako sociální konstrukt. Má povahu pozitivního zvýhodnění (prioritní postavení ve společnosti, pozitivní diskriminace s úctou k věku), nebo povahu diskriminačního vyloučení (negativní diskriminaci, segregaci). Při stárnutí se ukazuje, že nejde jen o určitou fázi člověka, ale jde především o to, jak on sám se cítí starý a jak sebe vnímá. Je starý ten, kdo se za starého člověka považuje a jak se starý cítí, ale na druhé straně, jak ho zvykově vnímají ostatní lidé. Z tohoto důvodu spousta seniorů v sobě prožívá spor a říkají si, proč je ostatní lidé považují za staré, když oni sami se tak necítí. (Čeledová, Kalvach a Čevela, 2016, s. 12)

Diskriminace často vstupuje do mnohých sfér života společnosti. Debrecéniová (2008, s. 9) ve své publikaci uvádí, že diskriminace je ve společnosti velmi hluboko zakořeněná a často vzniká v různých sférách života. Někdy se také může stát, že i lidé, kterých se diskriminace týká, si někdy jejího výskytu nevšimnou.

DeVito (2008, s. 136) popisuje individuální věkovou diskriminaci, která se zakládá na obecné neúctě a negativních stereotypech ke starším lidem. Dále autor uvádí institucionální věkovou diskriminaci, která představuje zákony o povinném odchodu do důchodu anebo věkové omezení výkonu určitého povolání. Často se také vyskytuje mediální diskriminace, kdy média označují seniory jako neschopné a neustále si stěžující. Média často hodnotí seniory jako nepříjemné a nevstřícné.

S tímto tvrzením souhlasí i Robnett a Chop (2015, s. 22) kteří poukazují na to, že v médiích přetrvávají stereotypní názory o seniorech. Někdy se jedná až o ponižující zobrazení starších osob v tisku nebo reklamě.

Existuje také neverbální diskriminace, u které se člověk může vyhýbat kontaktu se staršími lidmi. Může se štitit se jich dotknout. Nechce s nimi přijít do styku a vyhýbá se očnímu kontaktu. Může se také stát, že na seniora příliš hlasitě mluvíme, až křičíme, jako bychom mu tím naznačovali, že si automaticky myslíme, že špatně slyší. (DeVito, 2008, 136)

3.1 Definice diskriminace

Tošnerová (2002, s. 6) ve své publikaci uvádí, že diskriminace je neuznávání rovnosti s jinými, poškození člověka a omezování jeho práv.

Samotný pojem diskriminace znamená rozdílné názory k určitým jedincům nebo skupinám. (Mlýnková, 2011, s. 36-37)

Dle Holczerové a Dvořáčkové (2013, s. 27) diskriminaci seniora můžeme nazvat okolností, kdy je se seniorem zacházeno nevhodným způsobem, přitom je ve srovnatelné situaci jako jakákoliv jiná osoba. Tato situace obvykle nastává z důvodu jiné rasy, etnického původu, pohlaví, věku, nepříznivého zdravotního stavu nebo náboženství či víry. Autorky dále ve své publikaci uvádí, že *„diskriminace starších osob je závažné celospolečenské téma, které je v posledních letech významně sledováno Evropskou unií. Důsledky diskriminačního chování mají povahu společenskou, občanskoprávní i trestněprávní. Seniori jsou obecně ohroženi exkluzí, tedy sociálním vyloučením, více než věkově mladší obyvatelstvo.“*

Hovoříme tedy o diskriminaci, která rozlišuje negativní působení na člověka nebo zátěž na určitou skupinu osob. (Bobek, Boučková, Kühn, 2007, s. 38)

Existuje však i pozitivní diskriminace. Jejím popisu, jako i popisu dalších druhů se budeme věnovat v další podkapitole.

3.2 Druhy diskriminace

Podstatou **pozitivní diskriminace** je zvýhodnění určité skupiny či jednotlivce na úkor druhých. Pozitivní diskriminace vytváří lepší podmínky pro znevýhodněné osoby. Na druhou stranu může mít negativní vliv na rovnost. Z pohledu rovnosti je preference určitého subjektu nežádoucí. (Koldinská, 2010, s. 13)

Negativní diskriminaci můžeme označit jako znevýhodňování jednotlivců nebo celé kategorie. (Hnilica, 2010, s. 19) Jedním zřejmým příkladem jsou různé druhy negativní diskriminace, které se vyskytují v pracovních organizacích. Jsou založeny na pohlaví, rase a etnickém původu. (Czarniawska, 2014, s. 124)

Přímou diskriminací rozumíme takové řízení, kdy je s určitou osobou nebo skupinou jednáno méně prospěšnou metodou než s osobami jinými. (Bobek, Boučková, Kühn, 2007, s. 53) O přímou diskriminaci jde, když zaměstnavatel podá inzerát, že hledá muže ve věku

jen do 35 let. Dalším příkladem může být to, když vzdělávací instituce požaduje po ženách splnění obtížnějšího kritéria než po mužích. (Fialová a Skálová, 2010, s. 18)

Přímá diskriminace zahrnuje jiné jednání v ohledu na pohlaví nebo rasu, ale v rámci **nepřímé diskriminace** se „*může jednat buď o situaci, když obecná norma působí rovně na všechny adresáty, ale je příliš široká, protože na některé adresáty působí nepřipustně přísněji či jinak nejpriznivěji než na adresáty jiné.*“ (Koldinská, 2010, s. 14) Za nepřímou diskriminaci můžeme uvést například povinnost školní uniformy pro všechny žáky škol, která se jinak nijak nedotýká většiny populace, avšak může se dotýkat náboženských minorit, které mají přísné modely oblékání. (Bobek, Boučková, Kühn, 2007, s. 53)

3.3 Projevy diskriminace seniorů

Projevy diskriminace mohou být přítomny jak v běžném prostředí seniora, tak v zařízeních pro seniory. Projevy diskriminace seniorů nejsou tak úplně diskutované téma, často se o nich nikde příliš nehovoří, jen velmi stručně. Proto následné téma bude zaměřeno na kazuistiku, kde senioři hovoří o tom, s jakou diskriminací se setkali.

Vybrané kazuistiky zaměřené na projevy diskriminace seniorů

Diskriminace v zaměstnání z důvodu věku

Paní S. pracovala jako vedoucí jedné pobočky, smlouvu měla na dobu určitou. Měla odpovídající vzdělání a mnoho let praxe. Měla od svého zaměstnavatele velmi pozitivní hodnocení. Do její firmy nastoupil pan L., který byl mladý a neměl žádné zkušenosti s vedoucí pozicí. Paní S. si začala všimnout, že se její zaměstnavatel chová jinak. Nebyla pozvaná na každoroční hodnocení, ale ostatní vedoucí poboček pozvaní byli. Nakonec zaměstnavatel paní S. odvolal z pobočky a z pozice vedoucí s odůvodněním, že její pobočka bude zařazena jinému vedoucímu. V té době začínal ve firmě nový projekt, ale paní S. o něm nedostala žádné informace. Všechny informace dostal pan L.

Zaměstnavatel začal upřednostňovat pana L. a paní S. se ozvala proti jednání zaměstnavatele s tím, že jeho chování je diskriminující z důvodu věku. Zaměstnavatel paní S. nabídl odstoupné, ale paní S. odmítla, protože chtěla ve firmě nadále pracovat a situaci ještě zachránit. Situace se ale nezlepšila a zaměstnavatel si paní S. pozval na jednání, kde jí dal vyplnit test, který se týkal projektu, o kterém paní S. neměla žádné informace. V tomto případě paní S. neuspěla a zaměstnavatel jí dal výpověď, protože nespĺňovala předpoklady pro to, aby mohla vykonávat svou práci. Paní S. podala okresnímu soudu žalobu s tím, že ji

zaměstnavatel už delší dobu šikanoval a diskriminoval z důvodu věku. Může to dokazovat i to, že další tři zaměstnanci v testu neuspěli, ale pracovní poměr s nimi ukončen nebyl. Dále paní S. podala žalobu na firmu ke krajskému soudu na ochranu osobnosti z důvodu diskriminace na základě věku a pohlaví. Od společnosti požadovala omluvu a náhradu nemajetkové újmy ve výši 500 000 Kč. Právní zástupci firmy nabídli paní S. odškodné 600 000 Kč s podmínkou, že stáhne žalobu. Paní S. tuto nabídku zvážila a nakonec ji přijala, protože uvedla, že už nechce pracovat u společnosti, která poškozovala její práva a která upřednostnila mladého nezkušeného zaměstnance před dlouholetou zkušenou a velmi kladně hodnocenou zaměstnankyní. (Fialová a Skálová, 2010, s. 57-58)

Barancová a kol. (2012, s. 198) se domnívají, že v současné době často dochází k diskriminaci na trhu práce z důvodu věku. Není to problém jen seniorů, často si lidé už po 40. roce života hůře hledají práci. S diskriminací zaměstnanců podle věku souvisí i odměňování zaměstnanců, kdy se zaměstnavatel může přiklonit ke starším lidem, kteří už mají odpracováno mnoho let a mají i více zkušeností než mladší spolupracovníci.

Další zkušeností s diskriminací z důvodu věku má mnoho seniorů. Jeden muž má zkušenost s tím, že mu dal jeho zaměstnavatel výpověď tři roky před důchodem, kdy mu řekl, ať už jde do důchodu, že pro něj není již perspektivní. Muž se z toho psychicky zhroutil a musel pravidelně docházet k psychologovi. Slova, jakým mu byla oznámena jeho výpověď, ho znechutila. Další paní uvádí svou osobní celoživotní zkušenost. Když byla mladá, tak nastoupila do práce a tam často slyšela, že je ještě mladá a nepotřebuje tolik peněz. Měli přednost lidé, co živili rodinu. Pak uvedla, že se vdala a následně jí řekli, že stejně půjde na mateřskou, tak zatím zvýhodní ty ostatní a ji až pak. Žena se vrátila z mateřské dovolené a přednost neměla ona, ale mladí, kteří si potřebují našetřit peníze, např. na byt, rodinu. Pak už se jen říkalo, že za chvíli paní půjde do důchodu a důchod bude mít slušný. Následně paní onemocněla, avšak do práce se přesto snažila chodit. Byl jí však od zaměstnavatele nabídnut zkrácený úvazek nebo předčasný odchod do důchodu. (Vidovičová, Gregorová, 2009, s. 23)

S podobnou zkušeností se svěřuje také bývalý lektor, který přednášel na jedné vysoké škole. Byl donucen svým zaměstnavatelem jít dříve do důchodu, ještě před letním semestrem. Vysoká škola však pozdě vypsala konkurz na nového kandidáta, tak nemohli nikoho vhodného najít. Muž byl tedy požádán, aby zůstal. Byl velmi šťastný, protože měl tu práci moc rád. Lektor si říkal, že by mohl ve škole vydržet ještě dva nebo tři roky, ale věděl, že by porušil školou stanovený odchod do důchodu. V dubnu mu oznámili, že začali

hledat na jeho místo nového kandidáta a byl znovu přinucen odejít, jen pokud by našli novou náhradu. Lektor řekl personálnímu oddělení, že to není férové jednání, že ho potřebovali, jen když se jim to hodilo. Oni to popřeli a našli si novou náhradu. Lektor byl suspendován ještě před koncem letního semestru. (Sargeant, 2006, s. 3)

Barancová a kol. (2012, s. 16) poukazují na to, že je v celospolečenském zájmu podporovat komplex vícero politik EÚ s cílem udržet starší lidi v zaměstnání. Senior by měl na základě toho pocítovat důstojnost ze zapojení se do pravidelné práce. To seniorům umožní žít i více nezávislý život, pomůže jim to i po ekonomické stránce. Zaměstnávání starších lidí má i pro ně samé velmi pozitivní vliv. Mohou se cítit lépe po psychické stránce, protože se často stává, že senioři berou hůře odchod ze zaměstnání.

Diskriminace seniorky od svého okolí v místě bydliště

Paní F. byla přijata k pobytu do nemocnice s diagnózou středně těžké demence, s poruchami chování a paranoidním syndromem. Paní F. už nikoho nemá, je vdova a její syn jí zemřel. Říká, že svou domácnost zvládá dobře, ale stěžuje si na chování od svého okolí, od sousedů. Místostarostka obce uvedla, že má paní problémy se svými sousedy, kteří si stěžují na nepořádek a špatnou komunikaci. Paní F. bylo nabídnuto umístění do domova pro seniory, avšak odmítla. Je totiž zvyklá být ve svém prostředí, má kočky, na které je velmi vázaná. Paní F. nakonec souhlasila s umístěním do zařízení, ale chtěla mít se sebou své kočky. Sociální pracovnice zkoušela obvolávat různá zařízení, kde by si paní mohla své kočky vzít, bohužel se nepodařilo najít žádné zařízení, které povoluje domácí zvířata.

Po čase přišel dopis od jedné sousedky, která paní F. omlouvala, že nikdy nikomu nic neprovedla, pouze se slovně bránila, když se jí lidé z okolí smáli a uráželi ji. Dokonce prý paní byla zbíta jinou sousedkou a musela vyhledat lékaře. Navíc majitel domku už delší dobu usiluje o to, aby se paní co nejdříve odstěhovala, dělá jí ze života peklo. Se sousedkou se nakonec domluvilo to, že si vezme kočky k sobě a bude se o ně starat a paní F. je bude moci navštěvovat. Po propuštění z psychiatrické nemocnice šla paní F. do nového domova s tím, že doufala, že tam bude hodný personál jako v psychiatrické nemocnici a nesetká se už se špatným chováním. Paní F. se nakonec velmi dobře adaptovala do nového prostředí a dokonce si našla kamaráda z okolí jejího bydliště. Po čase se přestěhovala do penzionu, kde se uvolnil jednolůžkový pokoj a tak našla svůj nový, přívětivý domov, kde může počítat s podporou a pomocí. (Beňušová a kol., 2016, s. 47-48)

Výskyt diskriminace v oblasti moderních technologií

Paní uvádí svou zkušenost, která se týká její 86leté maminky. Často se jí stává, že všude kde přijde (např. obchody, úřady) a zeptá se na nějakou informaci, tak slyší frázi „*Najděte si to na internetu.*“ Paní se domnívá, že by to mohla být diskriminace. Lidé nezohledňují věk staršího člověka. Paní si myslí, že je zřejmé, že vidí starou osobu, a přesto tuto frázi lidé řeknou. Nechápe, proč to musí její mamince doporučovat. Maminka ženy se tomu sice vždy zasměje, ale někoho takové chování může urazit, protože může cítit nepochopení druhé strany. Na to reaguje další paní a uvádí svou zkušenost na úřadě, kdy potřebovala jeden formulář, avšak bylo jí řečeno, že ho najde na internetu. Paní nemá doma počítač a vnímá to jako velkou diskriminaci a špatný přístup ke starým lidem. (Vidovičová, Gregorová, 2009, s. 26)

Příbyl (2015, s. 27) uvádí, že dnešní dobu můžeme označit jako moderní, která směřuje dopředu a má nové technologie. Média se nám snaží říct, že pro dnešní dobu je užitečný obvykle jen mladý člověk, který je brán jako někdo zdravý, produktivní a umí si poradit s novými technologiemi. Všechny informace si najde na internetu, a proto jsou tak trochu senioři odstrkováni i s tím, že jsou jejich techniky brány jako zastaralé. Stárí se tak trochu mění v boj proti seniorům, v odmítání stárnutí a stárí.

Výskyt diskriminace v oblasti zdravotnického personálu

Senioři uvedli, že se občas ve zdravotnických institucích setkali s nevhodným chováním. Jedna žena uvádí, že se setkala s tím, že ke starým lidem přistupovali jako k věci a ne osobě. Další žena se přidává a říká, že když byla v nemocnici, tak občas někdo vešel bez zaklepání a pozdravení. Další problém vidí v oslovování seniorů, kdy vyjde sestra z ordinace a řekne „*Tak pojďte babi. No tak.*“ Říká, že takové jednání je jí proti srsti, babičkou se cítí být jen pro své vnoučata a pro nikoho jiného. Další senioři uvádí, že jsou schopni toto oslovování ještě tolerovat, protože vidí horší problémy v zacházení se seniory. Jeden muž si myslí, že příčinou takového oslovování může být to, že si lidé myslí, že jsou senioři vděční za jakýkoliv kontakt, že to možná senioři ani nevnímají jako urážku. (Vidovičová, Gregorová, 2009, s. 32)

Podle Mlýnkové (2011, s. 37) se v zařízeních také může vyskytovat ageismus v komunikaci, který zahrnuje nevhodné oslovení seniora. Typické oslovení je „babi nebo dědo“. Nikdo nemá právo oslovovat seniora takovým způsobem, pokud to není člen rodiny. Od personálu je to neprofesionální chování. Je důležité udržet si nějakou

profesionalitu, mít určitý přístup k seniorovi. Není vhodné mluvit na něj jako na malé dítě. V sociálních službách se můžeme setkat s projevy diskriminace, které zahrnují averzi k seniorovi, jde o projev nechuti ošetřovat seniora. Objevuje se zde i vyhýbání kontaktu se seniorem, kdy pracovník zajistí jen nejnútnejší péči a nekomunikuje se seniorem. V takovém případě by si sociální pracovník měl zhodnotit situaci, proč tak jedná. Zdali je to nechutí ke konkrétní práci, popř. může trpět syndromem vyhoření.

3.4 Ageismus

Ageismus můžeme rozlišit na benevolentní, hostilní a ambivalentní. Benevolentní ageismus je pozitivní, je zaměřený na ochranu seniorů, ageismus hostilní je negativní a vůči seniorům je nepřátelský, u ambivalentního ageismu se prolínají oba tyto postoje. (Pokorná, 2010, s. 72)

Tošnerová (2002, s. 6) uvádí, že pojem ageismus je odvozen od anglického slova age, které označuje věk a stáří. Jako první jej použil v 60. letech 20. století Robert Butler, ředitel National Institute on Aging v USA, který jako první mluvil o diskriminaci na základě věku.

„Ageismus můžeme chápat jako proces systematického stereotypizování a diskriminace lidí pro jejich stáří, podobně jako se rasismus a sexismus vztahují k barvě pleti a pohlaví. Staří lidé jsou kategorizováni jako senilní, rigidní ve svém myšlení a způsobech, staromódní v morálce a dovednostech. Ageismus dovoluje mladším generacím vidět starší lidi jako odlišné od nich samých, a proto jim brání, aby se se staršími lidmi identifikovali jako s lidskými bytostmi.“ (Vidovičová, 2008, s. 111)

Robnett a Chop (2015, s. 20) uvádí, že je ageismus založen na stereotypech, mýtech o stáří a o myšlení, které dělá negativní obrázek o seniorech. Ageismus se vyskytuje i v zaměstnání a negativně ovlivňuje člověka. Starší senioři jsou obvykle označováni za nevrle lidi, kteří neakceptují nové myšlenky a nechtějí se nic nového učit.

Podle Pokorné (2010, s. 71) můžeme za typický příklad ageismu označit to, že lidé často mají nesprávný postoj ke stáří, berou ho jako nevy léčitelnou nemoc. Mnohdy proto dochází k neléčení prvotních příznaků onemocnění, proto vzniká častokrát dojem, že staří lidé musí být nějak nemocní a označují to za běžný projev stáří.

Podle Holczerové a Dvořáčkové (2013, s. 26) jsou staří lidé bráni jako senilní a dětinští. Jejich postoje jsou považovány za konzervativní. Mnohdy vedou názory, že senioři

představují zátěž pro společnost a zvýšené náklady. Senioři mohou přijmout tuto nálepku a pak se podle ní chovat, např. nehledají lékařské ošetření nebo se považují za chudé a přijímají chudobu.

Hlavní zdrojem ageismu bychom mohli uvést strach ze smrti. Senioři mohou akceptovat stereotypy o stáří, následně se vžijí do této role a mohou se podle okolí považovat za méně výkonné. Ve skutečnosti to způsobí to, že jejich pracovní výkon bude opravdu upadat. (Vidovičová, 2008, s. 111-121)

3.5 Mýty o stáří

„Ličení, o němž víme, že je nepravdivé, a jehož se přidržujeme, jako by pravdivé bylo“ (Bochenski in Novák, 2002, s. 15)

Podle Nováka (2002, s. 15) mýtus může značit přesvědčení, názory nebo situace, v nichž je kategoricky usouzeno, že myšlenka nebo názory veřejného mínění jsou správné. S trochou ironie by se dalo říci, že mýtus je konečně jistota ve světě, který je plný nejistot.

„Sociologický slovník vymezuje pojem „mýtus“ jako nepravdu, vybájené či vymyšlené tvrzení, jež nemá pravdivý základ.“ (Příbyl, 2015, s. 26)

Haškovcová (2010, s. 42-47) je toho názoru, že mýty jsou různé tvrzení, které se šíří společností lidí, ale jsou to obvykle polopravdy, které mohou být různě pokroucené. V případě starých lidí je chování ovlivněno mýty o seniorech, kdy se chování odvíjí na základě předsudků. Dospělý člověk by se měl zaměřit na lidskost a na to, aby se postupem času mýty o seniorech bourali. Je to ale velmi složité, protože na každém mýtu je zrno pravdy, a proto je těžké mýty odstranit.

Za nejčastější mýty u seniorů můžeme uvést:

Mýtus falešných představ – vychází z mínění, že senior potřebuje jen ekonomické a materiální zabezpečení a to mu stačí ke spokojenosti. Nelze ovšem říct, že seniorovi stačí jen peněžní zabezpečení, že to dokáže nahradit zdraví nebo vztahy v rodině.

Mýtus zjednodušené demografie – je založený na chybné představě, že člověk, který odchází do důchodu, se stává automaticky starým. Nebere se v úvahu to, že se prodlužuje střední délka života, že je určitý věkový rozdíl mezi seniory. Senior může vést také plnohodnotný život.

Mýtus homogenity – je založený na představě, že všichni senioři jsou stejní, mají stejné hodnoty, záliby, ale také problémy. Často se nereflektují individuální potřeby seniorů, což je obvykle důsledkem této představy.

Mýtus neužitečného času - je založen na tom, že senioři v důchodu nic nedělají, nevydělávají a jsou k ničemu a tím pádem mají dostatek volného času. Tento mýtus vede k ignoraci seniorů, jejich nepochopení, s jejich přesvědčením, že staří lidé jsou už k ničemu. Přitom se jedná mnohdy o rozpor, protože se ve skutečnosti hodně seniorů angažuje v dobrovolnictví, pomoci lidem a má mnoho svých koníčků.

Mýtus o úbytku sexu ve stáří – ve společnosti panuje přesvědčení, že starý člověk je asexuální. Sexuální život seniorů je považován za nechutný a nedůležitý. Pro většinu seniorů je milostný život v tomto věku stále významný.

Mýtus o nemocech – je mýtus, který říká, že všichni senioři musí být ve stáří nemocní. S tím souvisí i mýtus a spousta vtipů o panu Alzheimerovi. Není však pravda, že by všichni senioři museli být nemocní a dementní. V běžné populaci seniorů od 65 let se Alzheimer vyskytuje jen v 3%. Výskyt demence sice ve stáří roste, ale rozhodně nemůžeme tvrdit, že všichni staří lidé mají demenci. (Příbyl, 2015, s. 26-27)

Často se také objevují mýty, že když senioři zestárnou, tak musí mít vážné problémy s únikem moči, a proto je nezbytné, aby měli pleny. (Erber, Szuchman, 2015, s. 29)

Příbyl (2015, s. 27) také uvádí, že mýtů ve společnosti o seniorech je daleko více. Mezi ně patří i mýtus toho, že senior špatně slyší nebo rozumí. Také se objevuje mýtus, že každý senior ztrácí zuby nebo má zubní náhradu.

Mýty o seniorech jsou často spojovány i se vzděláváním seniorů, kdy existují i námitky proti těmto tvrzením:

Vzdělávat seniory je zbytečné – (*„Seniorům vzdělávání k ničemu není, když nechodí do zaměstnání.“*) Senioři se pochopitelně mohou vzdělávat, nezáleží na tom, jestli chodí do zaměstnání, vzdělávat se mohou i pro svůj zájem. Získané dovednosti mohou samozřejmě uplatit i na trhu práce, ale také se mohou vzdělávat jen pro svou osobní potřebu.

Staří lidé se už nemohou ničemu novému naučit – (*„Starého psa novým kouskům nenaučíš.“*) Pokud jsou na tom senioři zdravotně dobře a nemají nějaké velké zdravotní problémy, tak se mohou učit bez problému. Všechno záleží na tom, jak velmi jsou motivováni, co je motivuje při učení a jaké zdroje k učení mají dostupné.

Senioři si nic nezapamatují – („*Stejně hned všechno zapomenou.*“) U seniorů je paměť ovlivněna několika faktory, např. nedostatkem spánku nebo únavou. Kognitivní výkon ovlivňují zdravotní a psychické problémy seniorů. Může zde být přítomný i stres. Jednoznačně je však důležité, aby senior trénoval svou paměť, kvůli předcházení nemocem nebo procvičování si mozku kvůli již vzniklým nemocím.

Senioři nechtějí mít nic společného s moderní technologií – Někteří senioři chtějí mít také prospěch z moderních technologií. Postupně se seznamují s internetem, chytrým telefonem, různými sociálními sítěmi a aplikacemi. Rozhodně nelze říci, že by všichni senioři měli odpor z moderních technologií, možná jen u někoho panuje strach učít se něčemu novému.

Senioři se nemohou vzdělávat, protože jsou hendikepovaní – („*Stejně nikam nedojdou, protože už nechodí, neslyší, nevidí...*“) Senioři se samozřejmě mohou vzdělávat, i pokud mají nějaké zdravotní omezení. Organizátoři edukačního vzdělání by měli pro seniory zařídit takové prostředí, aby zajistili pro seniora co nejoptimálnější prostředí na vzdělávání.

Senioři se nechtějí vzdělávat, protože nejsou ochotní změnit svůj životní styl – Není pravda, že by se senioři nechtěli vzdělávat, poptávka je v současné době velmi velká. Pro seniory fungují například univerzity třetího věku, které mohou navštěvovat.

Staří lidé potřebují zdravotní a sociální péči, a ne vzdělávání – Senioři se v dnešní době dožívají vyššího věku, jsou zdravější a aktivnější. Senioři nechtějí být pasivní, chtějí žít svůj život běžným způsobem jako v produktivním věku. (Špatenková, Smékalová, 2015, s. 84 – 85)

Tomeš a Šámalová (2017, s. 166) jsou toho názoru, že obecně nejčastější mýty o seniorech jsou vnímány tak, že senioři mohou být sešlý věkem a zeslabení. Celkově stárnutí vede hned ke zdravotním problémům. Rovněž se často objevuje mýtus, že hodně seniorů žije v domovech pro seniory.

Robnett a Chop (2015, s. 21) se shodují v následujících nejčastějších mýtech, které postihují seniory. Jedná se o mýty, kdy senioři jsou buď velmi bohatí, nebo velmi chudí. Mohou panovat také mýty, že senioři jsou ubrečení a nešťastní ze svého života. Objevuje se i mýtus, že senioři jsou nábožensky založení, na druhé straně to však může být u někoho skutečně pravda, někdo opravdu cítí duchovní potřebu, zvláště když se jeho život blíží ke konci.

3.6 Předsudky a stereotypy o stáří

Hnilica (2010, s. 18) vnímá stereotyp jako příčinu diskriminace, která odkazuje na nerovné chování vůči jednotlivcům a jejich příslušnosti k určité sociální kategorii, případně následné zvýhodňování nebo znevýhodňování celé sociální kategorie.

„Předsudek a stereotyp jsou termíny, jež se nejčastěji objevují ve spojitosti s pojmem postoj.“ (Novák, 2002, s. 7)

Předsudky a stereotypy jsou názory a postoje, které má určitá skupina nebo jedinec vůči jiné osobě. Předsudky a stereotypy si vytváříme pomocí názoru druhých lidí. Předsudky jsou brány více emocionálně a spíše negativně, zatímco stereotypy jsou více o ignoraci lidí, ale mohou být jak negativní, tak pozitivní. (Špatenková, Smékalová, 2015, s. 82)

Tošnerová (2002, s. 6) charakterizuje předsudek jako kriticky nezhodnocený úsudek, který je ovlivněný tradicí toho, jakou má člověk osobní zkušenost a jaký přijímá díky ní postoj.

„Stereotyp je v psychologii a sociologii ustálený a navyklý vzorec myšlení či chování na základě souhrnu představ, a to buď ke vztahu k sobě – jednotlivci, skupině (tzv. autostereotyp), nebo ve vztahu k jiným (tzv. heterostereotyp).“ (Tošnerová in Malíková, 2011, s. 36-37)

Špatenková a Smékalová (2015, s. 82) říkají, že se častokrát také stává, že vůči seniorům mají předsudky lidé, u kterých bychom si řekli, že seniory chápou, např. organizátoři edukačních nebo různých jiných aktivit. Od lektora ve vzdělání můžeme slyšet větu *„Prosím vás, co s nimi chcete dělat? Vždyť se na ně podívejte! Proč vůbec by se měli vzdělávat? Na co? K čemu?! Stejně je to zbytečné...“*

Podle Hrozenské a Dvořáčkové (2013, s. 55) stereotypy o stáří často vznikají z černo-bílého myšlení, které je předčasné a zjednodušené. Často se stává, že senioři přijímají tady tyto negativní předsudky a chovají se podle toho.

Palmore, Branch a Harris (2005, s. 165) upozorňují na teorii vyřazení ze společnosti. Tato teorie podporuje stereotyp, že starší lidé se stahují ze společnosti a společnost tomu pomáhá. Dalo by se říct, že je to pro ni dokonce přínosné.

Můžeme si všimnout věkových stereotypů nazývaných in-group a out-group, tzn., že mladí lidé mohou udělat nějakou chybu, mohou být pomalí i zapomenout adresu, ale pokud chybují a zapomínají staří lidé, tak mají určitou nálepku, že jsou senilní. Vyskytuje se to i v případě, když staří lidé vyjádří svou nespokojenost k něčemu. Jsou hned nazváni

chronickými stěžovateli. Lidé však seniory vnímají i pozitivně, jsou symbolem moudrosti, laskavosti a individuální svobody. Senioři jsou jednou ze skupin, která má mnoho zkušeností a zážitků. Nepochybně existují i mnozí jedinci, kteří mají horší vlastnosti, ale také mnoho seniorů, kteří těmto negativním stereotypům neodpovídají. Kritika by tedy neměla znít, že stáří takové vůbec není, ale že stáří takové není vždy a u všech. (Vidovičová, 2008, s. 123-124)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

V rámci našeho výzkumu jsme chtěli zjistit, jak senioři subjektivně prožívají období stárnutí a stáří zejména ve vztahu diskriminace.

Podle Kutnohorské (2009, s. 12) můžeme vymezit výzkum jako „*soubor koordinovaných činností, které přinesou nové poznatky.*“

My jsme se pro účely této práce rozhodli pro kvalitativní výzkum. Ten Hendl definuje jako „*proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumáním daného sociálního nebo lidského problému.*“ (Hendl, 2005, s. 50)

Kvalitativní přístup nepracuje s měřitelnými charakteristikami, ale spíše se snaží nalézt určitý prvek, na který nahlíží v autentickém prostředí. Údaje jsou získávány hlubším kontaktem s terénem. (Reichel, 2009, s. 40)

4.1 Výzkumný cíl

Na začátku je podstatné si ujasnit, jaké cíle výzkumu si vytyčíme a zda jsou dostatečně významné. Významnost není univerzální, nýbrž se vždy váže k nějaké specifické skupině osob. Proto bychom si měli dát pozor, koho naše cíle budou zajímat, případně s kým je budeme sdílet. (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 62)

Cílem tohoto výzkumu je zjistit, jak senioři subjektivně prožívají období stárnutí a stáří zejména z hlediska diskriminace.

4.2 Výzkumné otázky

Na začátku jsme si vymezili cíl výzkumu a postupně se k tomuto cíli budeme dopracovávat pomocí výzkumných otázek. Podstatné je zjištění, jak senioři prožívají své stárnutí a stáří, proto byla definovaná hlavní výzkumná otázka. Následně jsme stanovili další výzkumné otázky, které nám dopomohou k zjištění výzkumného cíle.

Hlavní výzkumná otázka:

Jak senioři prožívají stárnutí a stáří?

Dílčí výzkumné otázky:

1. Jak senioři vnímají své postavení ve společnosti?
2. Setkali se někdy senioři s diskriminací?

3. Cítí se senioři dostatečně finančně zabezpečeni?

4. V jakých oblastech cítí senioři nespokojenost?

4.3 Technika sběru dat

Výzkumnou technikou byl zvolen polostrukturovaný rozhovor. Tento typ rozhovoru je flexibilnější. Má předem daný okruh otázek, ale nelpí na přesném dodržování zadaných otázek, což považujeme za velkou výhodu.

Baterie otázek v rozhovoru je následující:

1. Jak podle vás přistupuje k seniorům dnešní společnost?

2. Pociťoval/a jste, že by se k Vám někdo cizí choval špatně?

3. Z jakého důvodu to podle Vás bylo?

4. Stalo se Vám, že by Vám dal nějaký člověk najevo, že když jste starší, tak musíte špatně vidět nebo slyšet?

5. Máte zkušenost s tím, že by Vás cizí člověk oslovil babi/dědo? Co si o tom myslíte?

6. Jaké jsou vaše zkušenosti s ošetřením u lékaře?

7. Jak k Vám přistupují lidé v MHD? Uvolňují Vám místo nebo je musíte požádat?

8. Cítíte se dostatečně finančně zabezpečen/a?

9. Víte o slevách pro seniory, (např. kulturní akce, MHD)? Využíváte je?

10. Myslíte si, že se například v televizi nebo rádiu špatně vyjadřují o seniorech?

11. Cítíte se v některé oblasti svého života diskriminován/a?

4.4 Výzkumný soubor

Bylo osloveno šest seniorů žijících ve svém domácím prostředí. Do výzkumného šetření se zapojilo pět žen a jeden muž. Rozhovory byly provedeny po vzájemné dohodě v místě bydliště seniorů. Před samotným rozhovorem vždy proběhlo představení se, seznámení se s tématem, cílem práce a průběhem rozhovoru. Všichni senioři s provedením a nahráváním rozhovoru souhlasili.

Tabulka 1. Výzkumný soubor

Participant	Pohlaví	Věk
Participant č. 1	žena	72 let
Participant č. 2	žena	81 let
Participant č. 3	žena	70 let
Participant č. 4	žena	83 let
Participant č. 5	žena	68 let
Participant č. 6	muž	70 let

5 ANALÝZA A INTERPRETACE VÝZKUMU

V rámci této kapitoly se budeme věnovat analýze dat získaných pomocí uskutečněných polostrukturovaných rozhovorů. Všechny rozhovory byly nahrány i s ústním souhlasem participantů a následně doslovně přepsány. Získaná data jsme prostřednictvím metody kódování vyhodnotili. Kódy jsme od sebe barevně odlišili a v této fázi jsme hledali odpovědi na naše výzkumné otázky.

Jak senioři vnímají své postavení ve společnosti?

První výzkumná otázka zjišťuje, jak senioři vnímají své postavení ve společnosti. Tuto kategorii jsme označili žlutou barvou jako: **postavení seniora ve společnosti.**

Participant odpovídal na otázku, jak vnímají přístup dnešní společnosti k seniorům. P1 uvedla: „*Myslím si, že moc dobře ne. Záleží, jak kdo, ale řekla bych, že lidi seniory moc rádi nemají. Jsme už na obtíž a už nepřinášíme nic nového.*“ Dále si však myslí, že je přístup lidí ovlivněn především výchovou člověka. Participantka cítí zejména od mladých lidí, že se k seniorům nechovají moc dobře. Zároveň však uvedla: „*Jak kdo no, nemůžu všechny házet do jednoho pytle.*“

Naopak P2 vyslovila názor, že k seniorům dnešní společnost přistupuje lépe než v dřívějších dobách. Vnímá, že nastal skutečně posun k lepšímu. Především zmiňuje, že chování k seniorům bylo dříve horší v dopravních prostředcích. Oproti tomu vidí velký posun v tom, že se jí zdají mladí lidé k seniorům laskavější než dříve.

P3 na tuto otázku odpověděla: „*Někdy dobře, někdy špatně. Někdy nám dělají některé výhody, někdy si zase člověk říká: „No jo, su starý, tak dlabe na mě to okolí.“ Takže jak kdy no.*“ Participantka dodala: „*Já mám dojem, že mladí nás moc neberou. Ale stane se, že třeba se objeví nějaký mlad'och, který prostě úplně vás vyvede z míry, že je ochotný, příjemný, milý.*“ Zároveň však uvedla, že nelze chování mladých lidí soudit. Sdělila, že všechno záleží na lidském pochopení a domluvě.

P4 také vidí problém především v mladých lidech, jak sama uvedla: „*No tak hlavně mladší generace. Mám dojem, že prostě už pro ně nic neznamenejeme. Mladší generace je taková, když to vidím i v té televizi, jak se chovají, jaké hry se hrají, že je to úplně nabádá, mladé lidi, aby se vůči těm starým lidem chovali hrozně. Tak to mě štve. To mě štve.*“ Dodává, že se v dnešní době úcta ke staršímu člověku velmi vytrácí. Participantka si myslí, že by to mohlo být způsobeno špatnou výchovou a tím, že dnes mají děti všechno, na co si

vzpomenou. Současně však říká, že rozhodně existují i nějaké výjimky, které například vidí i ve svém okolí. Participantka zmiňuje kupříkladu mladou slečnu, která pečuje o seniory.

P5 se k této otázce vyjádřila následovně: „*Jak bych to řekla...vždycky až na druhým místě, bych řekla. Přednost má to mládí.*“ Participantka dále uvedla, že lidé přistupují k seniorům spíše negativně. Sama má zkušenost z okolí, kdy se lidé k seniorům nechovali moc dobře a uráželi je. Také si myslí, že v dnešní době je chování lidí k seniorům horší než v minulosti.

P6 odpověděl na otázku, jak k seniorům přistupuje dnešní společnost následovně: „*Spatřuju určitou lhostejnost. Neúctu, hlavně od těch mladých. Ať je to v hromadných dopravních prostředcích, nebo někde jedete, musíte jim uhybat, protože oni neuhnou. Starý musí uhnout, jo? Takže kolikrát do vás drcnou a ani se neomluví.*“ Participant však dodává, že spatřuje i výjimky: „*Výjimky jsou, to ano. To určitě jsou výjimky, ano. Ale tak jsou mladí zahledění do sebe. Je zajímaví tablety, mobily, všechno, ale co se děje kolem nich je velice nezajímavé.*“ Participant tedy taktéž vidí problém zejména v mladé generaci. Několikrát během rozhovoru zmínil, že spatřuje obzvláště lhostejnost a neúctu ke stáří od mladých osob.

Setkali se někdy senioři s diskriminací?

Druhá výzkumná otázka zkoumá, zdali se někdy senioři setkali s diskriminací. Modrá barva znázorňuje kategorii: **setkání se s diskriminací.**

Od seniorů jsme zjišťovali, zdali se někdy setkali s nějakou formou diskriminace. Ptali jsme se podle otázek z rozhovoru. První otázka zněla, zdali senioři někdy pocítili, že by se k nim někdo cizí choval špatně a pokud ano, tak z jakého důvodu si myslí, že to bylo.

P1 na tuto otázku odpověděla následovně: „*No ano, pociťovala. Častokrát si ze seniorů dělají lidi srandu a neberou je vážně.*“ Následně bylo vhodné zeptat se na otázku, jestli někdy participantka slyšela nějaké nevhodné poznámky na její osobu. Na to uvedla: „*Slyšela, slyšela. Hlavně teda od mladých. Od starších jsem to ještě neslyšela a myslím, že by si to ani nedovolili.*“ Participantka si myslí, že důvod, proč se ke starším lidem chovají mladí lidé špatně je špatnou výchovou a neúctou ke starším lidem. Dále dodala: „*A možná že mladí to tak neberou. Dělají si z nás srandu, ale třeba si ani neuvědomí, že by nás to mohlo ranit.*“

P2 odpověděla na otázku, že nepocituje špatné chování od nikoho cizího. S nikým žádný konkrétní problém neměla.

P3 uvedla, že se osobně se špatným chováním od někoho cizího také ještě nesetkala. Když byla jednou hospitalizovaná, tak byla s přístupem lékařů a zdravotních sester velmi spokojená. Participantka však uvádí jednu osobní zkušenost. Měla v nemocnici svou maminku, která umírala a musela být připoutaná k nemocničnímu lůžku. Jak sama řekla: *„Tak dobře, věděla jsem, že už nemůže, že padá, že prostě se to nedá jinak řešit. Tak říkám dobře, ano, ale když jsme přišli my, hlídali jsme si ju, tak to prostě oddělali pryč, jo? A vím, že třeba lidi, kterým by tu maminku by přikurtovali, tak by tam dělali scény a horory. Ale zas je potřeba si uvědomit proč. Proč byla přikurtovaná? Protože utíkala a zranila by se.“* Participantka oceňuje práci zdravotnického personálu a uvádí, že se na věc můžeme podívat i z druhé strany a to: *„Je to i o tom, že ti staří se neumí někdy prostě chovat, že. Že si řeknou: „Já su starý, musíte kolem mě skákat.“ Nemusí. Když su soběstačná, proč by kolem mě někdo skákal, jo?“* Myslí si, že vše záleží na lidském pochopení, domluvě a ohleduplnosti.

P4 pocítila, že se k ní jen jednou cizí lidé nezachovali dobře. Stalo se, že jí cizí mladíci sprostě uráželi a dělali si z ní posměšky, protože se zajímala o to, co dělají v okolí jejího domu. Participantka dodává: *„Takže to byla jediná špatná zkušenost. Jinak nemám špatnou.“*

P5 má zkušenost se špatným chováním od cizí osoby. Uvedla, že se k ní mladí lidé chovali nevhodně, slovně ji uráželi. Participantka nedovedla přesně určit, proč se tak stalo, ale přičítá to zejména špatné výchově.

P6 nikdy osobně nepocítil, že by se k němu někdo cizí choval špatně.

Další otázka zaměřená na zjištění diskriminace zněla, jestli se někdy participanti setkali s tím, že by jim dal nějaký člověk najevo, že když jsou starší, tak musí špatně vidět nebo slyšet. P1 formulovala svou odpověď takto: *„Setkala. Jednou na mě sestřička mluvila nahlas, asi si myslela, že neslyším, ale já mám sluch ještě dobrý. Asi si řekla: „No, už si stará, tak na tebe zakřičím.“ (...) A taky se mně jednou stalo, že jsem jednu sestřičku poznala a mluvila na ni, ale ona mě nepoznala. No, myslela si, že už jsem popletená. Tak mě poslala zpátky na pokoj, ani neodpovídala na to, co jsem jí říkala.“*

P2 odpověděla, že se jí nikdy nic takového nestalo. Participantka hůře slyší a je toho názoru, že všichni lékaři by automaticky měli vědět, že když už je člověk starší, tak mohou

nastat problémy se zrakem nebo sluchem. Proto se dá tato situace předpokládat, a i kdyby se jí stala, nevnímala by to nijak diskriminačně.

P4 uvedla svou zkušenost u lékaře, kdy pocítila problémy se sluchem a lékař na to reagoval slovy: „*No tak víte, už přece jenom je tam ten věk.*“ Vzhledem k tomu, že se participantka i ve svém vyšším věku cítí vitálně, tak jí tato odpověď trochu zarazila a znejistila.

Ostatní participanté nikdy nepocítili, že by jim dal někdo najevo, že musí mít na základě věku problémy se sluchem či zrakem.

Další otázka směřovala na to, zdali někdo cizí oslovil participanty jako babi/dědo. Všichni participanté se shodli na tom, že je nikdo cizí takto nikdy neoslovil. P2 řekla „*Ne, ne to neexistuje. To každý osloví paní, jinak ne. To nemám žádnou zkušenost.*“ Participantka však uvedla, že když potká někoho známějšího, tak se stane, že ji osloví babi, ale většinou se tato situace skoro vůbec nestává. „*Každý opravdu říká paní. A dřív sa říkalo třebaš toto nebo neco. Ale ted' už všeci ti mladí říkajú paní, to už nic jiného neříkajú.*“

P5 uvedla, že se jí stalo, že jí její děti začali říkat babi. Participantka toto oslovení od svých dětí nemá ráda a trvá na tom, aby jí říkali maminko. Oslovení babi jí připadá vhodné pouze od vnuků.

P6 se neseťkal s tím, že by ho tak někdo cizí oslovil. Dodává: „*Aj kdyby mě tak někdo oslovil, tak jako s tím nemám problém, jo? Jakože to by mě neuráželo. (...) Kdyby mi řekl dědečku nebo dědo, su děda no. (...) No tak zas tak citlivý nejsu na to.*“

Další z otázek se zaměřuje na zkušenosti s ošetřením u lékaře. P1 uvedla, že u svého praktického lékaře není moc spokojená. Zdá se jí, že nemá zájem o její problémy a zlehčuje je. Od ostatních lékařů, které navštěvuje, cítí ochotu. V nemocnici byla jednou a uvedla: „*V nemocnici jsem byla jednou, aby mě naučili používat inzulin. Byli tam všichni ochotní.*“

P2 uvedla, že s lékaři má dobré zkušenosti. „*Každý sa chová opravdu profesionálně.*“ Velmi oceňuje ochotu své praktické lékařky, která je pečlivá a zajímá se o její zdravotní stav. Jednou zažila participantka nepříjemné a nechotné chování od zdravotní sestry, sama ale uvedla, že to byla výjimka.

P3 se na tuto otázku vyjádřila konkrétně takto: „*No tak někdy mám pocit, že si řekne: „No jsi v důchodu, nevymýšlej si.“ Někdy ten pocit mám.*“ Participantka občas cítí nezájem od

lékaře. Na místě byla otázka, zda na takové chování nějak zareaguje. Bylo mi sděleno: *„Tak když něco jo potřebuju, tak zareaguju, ale když je to nějaká maličkost, tak to přejdu.“*

P4 kromě špatné zkušenosti u lékaře, který se týkal jejího sluchu, uvedla, že má jen příjemné zkušenosti. S bývalým lékařem vycházela dobře a nového zatím nenavštívila. Jak sama uvedla: *„Takže nás předělali tady na tu ambulanci, tak nevím. Já toho moc nepotřebuju. Zatím si nemůžu stěžovat.“*

P5 formulovala svou odpověď takto: *„Tak jako zatím se mi věnují, protože ještě se považuju za toho mladšího důchodce, jo.“* Žádnou neochotu od lékařů nebo zdravotních sester nezažila. Několikrát ležela v nemocnici a vždy se k ní chovali velmi hezky. Participantka je toho názoru, že zdravotnický personál je v nemocnici ke starším lidem pozorný.

P6 se u svého praktického lékaře cítí spokojen. Nepocítil žádnou neochotu. A dodává: *„Jinak jsem ve špitále delší dobu nebyl, takže nevím, jaký je tam přístup k těm starým lidem.“*

Další otázka směřovala na to, jak k seniorům přistupují lidé v MHD. Úmyslem bylo zjistit, zda lidé seniorům sami uvolňují místo či je senioři musí žádat. P1 odpověděla takto: *„Nemusím žádat. Lidi docela pouští, sice občas mladí dělají, že vás nevidí, ale vždycky se někdo našel, kdo pustil.“* Participantka řekla, že by stát nevydržela a dodala, že jsou lidé sice občas neochotní někoho pustit sednout si, ale vždy se najde alespoň jeden člověk, který je ochotný místo uvolnit.

P2 také nikoho nemusí žádat o uvolnění místa v MHD. Participantka uvedla, že obvykle nejedí těmi spoji, které jsou plné dětí, jež cestují do školy. Jezdí pozdějšími spoji, ve kterých je dostatek místa pro všechny. Nakonec uvedla svůj názor, že mladí lidé jsou teď více ochotní pustit staršího člověka si sednout. Jak sama řekla: *„Já bych řekla, že to bylo dřív horší. Ano, že to bylo...že dřív před tymba 10 rokama a tak, že ty děcka neradi púšťali nekoho si sednúť.“*

P3 na tuto otázku zareagovala takto: *„Někdy takový mladý kluk, od kterého byste to nečekala, tak vyskočí a pustí. A někdy třeba... teď se mi stalo, že jsem takovou dívenku, možná 17letou požádala. Ale bez problému mi prostě řekla: „Ano, jistě. Pojd'te.“* Participantka si rovněž myslí, že lidé v dopravních prostředcích převážně uvolňují seniorům místa.

P4 odpověděla, že se vždy najde někdo, kdo jí uvolní místo v MHD. Ještě se nestalo, aby musela stát a nikdo jí místo nenabídl.

Naopak podle slov P5, lidé v dopravních prostředcích místo skoro vůbec neuvolňují. Myslí si, že v dřívějších dobách tomu bylo jinak. *„Bylo. To sleduji, protože ti mladí v období rozjezdu ze škol, to vidím, jak si obsadí trolejbus, mladí – studenti nebo školáci, nepustí. (...) Ale sleduji, jak obsadí trolejbus. A sluchátka, že... a mikrofon anebo ty mobily že. A nevidí, neslyší.“* Participantka také zmínila, že mladí lidé mají často v ruce mobil a nevnímají své okolí. Myslí si, že je to způsobeno zvláště špatnou výchovou v rodině. Mladí lidé často jezdí auty, a když mají jet hromadnou dopravou, tak se neumí přizpůsobit. Dále uvedla, že se setkala i s pro ni neobvyklou situací, kdy zaregistrovala, že jeden mladý chlapec vstal a chtěl pustit starší paní sednout si, ale ona o to nestála. Participantka si všimá, že častokrát starší lidé žádají o místo, ona avšak uvedla, že nežádá. Také si všimla toho, že mladí lidé často blokuji vchod do trolejbusu. *„No když to nevědí sami, nejsou vychovaní, tak já ho obejdu. No co budu roznášet zášť a sít síru, a tak, no ne? Ne, já toto ani nemám v povaze. My jsme teda moseli byt vychovaní s úctou ke všem.“*

P6 lidi v MHD nežádá o místo, protože cítí, že v dopravním prostředku zatím dokáže ustát. Má však podobný názor jako P5. Vnímá od mladých lidí lhostejnost. Často sedí na místě, místo aby pustili staršího člověka si sednout. Participant dodává: *„A co mi teda velmi rozčiluje, jsou ty batůžky, které mají na zádech.“* Dále dodává, že když je sundají, tak do lidí batohem drcají a ani se neomluví. *„Oni hledí do těch mobilů, oni nevnímají, kdo tam stojí v tom autobuse nebo trolejbusu.“*

Poslední otázka směřovala na to, zdali senioři pocítují diskriminační chování z médií. P1 řekla: *„No ani ne, ani ne. Tak jako víte, že si určitě myslí, že ti staří už na všechno naletí, ale zas o tom v televizi hodně mluví. Jsem ráda, že jsou i různé pořady, jak někde někdo lehko ty starší lidi oklamal. Mluví se o tom, aby si lidi dávali pozor. To je dobře.“* Dále participantka uvedla, že si občas lidé v médiích dělají srandu ze stáří, ale bere to s nadhledem. Někdy se nad tím také zasměje.

P2 na otázku, jestli cítí, že by se v médiích vyjadřovali špatně o seniorech, odpověděla následně: *„Teď nemám žádnou takovou zkušenost, ani jsem neslyšela, že by něco špatného říkali. Spíš si myslím, že vyzívají seniory, aby byli opatrnější. Aby si dávali pozor na všelijaké ty co chodíja, ty telefony, aby si přehodili nebo doplatky za elektřinu, že nemajú tom věřit. A že to v té televizi dost často ukazujú.“* Participantka tedy vidí média spíše

pozitivně a nemyslí si, že by útočili na seniory. Je toho názoru, že upozornění pro seniory je v médiích dostačující.

P3 odpověděla na otázku takto: „*Někdy, někdy se to stane, ale nevidím to jako nějaký velký problém.*“ Participantka spíše vidí problém v seniorech, kteří se lehko nechají cizími lidmi oklamat. Konkrétně říká: „*Víte co, to je ale spíš náš problém, že se necháme. Že si myslíme... že prostě musí si to člověk uvědomit, že ne každý to myslí dobře.*“ Sama ale uvedla, že z médií necítí diskriminační jednání.

Naopak P4 je přesvědčená, že v médiích mluví o seniorech špatně. Konkrétně uvádí tuto zkušenost: „*No já to slyším, když oni si z těch starých lidí vyloženě dělají srandu, víte. Že je bezzubý, ženské, že jsme chlupaté. A já nevím, co všechno. No tak je to protivné, protože to se přeci nedělá. To už jako... kulturní člověk by toto neměl ani v legraci. Ani v legraci toto, je mi to protivné.*“ Participantka rovněž uvádí, že se respekt ke starším lidem vytrácí.

Odlíšný názor má P5, která si nemyslí, že by se v médiích vyjadřovali špatně o seniorech, ale naopak, pociťuje významnou změnu. Cítí, že se postupně zlepšuje přístup k seniorům od medií. Změnu vnímá v tom, že se začalo něco dělat pro seniory. Uvádí: „*Spíš cítím, že se to bude zlepšovat, že nás začínají vnímat, jakoby. Fakt mám ten pocit. (...)* „*Aj takový ty bezpečnostní programy tam někdy jsou, jako ta bezpečnost nebo policie pátrá.*“ Dále si myslí, že by se z toho měli senioři poučovat a jen tak někomu nevěřit. „*Mně se zdá, že začínají aj pro tu osvětu něco dělat.*“

P6 vnímá, že se občas v médiích objevují zprávy, že seniory může lehko někdo oklamat. Uvádí: „*Tak ty starší lidé jsou víceméně na dnešní dobu naivní, v tom smyslu, že se nechají snadno doběhnout, jo? Ať jsou to... ti šmejdi nebo různé akce. To si myslím, že je cílená skupina takových těch darebáků. Ty staré lidi spíš zlomí, oni nemají přehled a tak dále.*“ Participant si myslí, že je těchto zpráv v médiích nyní mnoho. Vnímá, že je to cílené pravděpodobně na starší lidi, ale on sám nepociťuje nějakou velkou diskriminaci.

Cítí se senioři dostatečně finančně zabezpečeni?

Třetí výzkumná otázka se ptá na to, jestli se senioři cítí dostatečně finančně zabezpečeni. Šedá barva symbolizuje kategorii: **finanční zabezpečení**.

P1 na otázku, zdali se cítí dostatečně finančně zabezpečena, odpověděla: „*Tak kdyby byl důchod vyšší, nestěžovala bych si, že. Tak ale zatím stačí, já jsem si našetřila.*“ Participantka na otázku, zda jí například někdo s financemi pomáhá, odpověděla, že jí

s financemi částečně pomáhá syn. Přispívá jí na chod domácnosti. Participantka říká, že si nemůže na nic stěžovat a sděluje, že je skromná.

P2 uvedla, že jí důchod stačí, ale že je potřeba si finance dobře rozvrhnout. Musí myslet i na to, aby jí zbylo v případě nějaké potřeby. Dále formuluje svou odpověď takto: *„Ale nevím, kdyby člověk třeba potřeboval víc, nějaké drahé léky, tak by to bylo horší.“* Participantka uvádí, že drahé léky, které by musela doplácet, zatím nepotřebuje, ale má obavy z budoucna. Pokračuje v odpovědi takto: *„Co bude dál, to nevím. Jak bude ten zdravotní stav sa vyvíjet, že. Ale prozatím, kdyby bylo víc peněz, tak bych sa teda nezlobila, ale musím vyjít to, co mám.“*

P3 zodpověděla otázku tímto způsobem: *„No tak ten důchod by mohl být trošičku vyšší. Ale když můžu, tak třeba, když mě někde pozvou, tak jdu na brigádu. A su ráda, protože se dostanu mezi lidi trošku.“* Participantka také uvedla, že dříve pracovala jako finanční poradkyně ve firmě. Když potřebují ve firmě výpomoc, tak si participantku pokaždé zavolají.

P4 formulovala svou odpověď takto: *„No, kdyby to bylo lepší, nestěžovala bych si.“* Dále participantka uvedla, že má manžela, který je také v penzi a společné peníze jim vystačí. *„Mám manžela, no tak na tom nejsem ještě tak špatně, když jsme dva. Když je to jenom jeden, tak je to horší.“*

P5 odpověděla na tuto otázku takto: *„Já osobně jo, protože jsem celý život žila skromně, jo?“* Participantka dále uvádí, že musela žít skromně už od malička, protože její otec zemřel, když měla 8 let. Její matka vychovávala tři děti a nemohli si dovolit dražší věci. Dále pokračuje: *„A totěž se stalo u nás, protože manžel neměl vysoký výdělek a já v obchodě taky ne, že. Dneska je to trošku fakt jinak. Takže zase sem měla čtyry děcka, takže všechno ve skromnosti a dodneška se s tím umím vypořádat. Mám tolik, s tím musím vyjít, jo?“* Participantka již není schopná si přivydělávat i z důvodu zhoršení jejího zdravotního stavu. Je ráda, že s ní doma bydlí její svobodný syn, který jí pomáhá s nájmem. Uvádí: *„Vždycky si tak promítnu, kdyby tu nebyl, jestli bych vůbec měla na potraviny, jo jako. A tím jako, že mně 5 000, jestli to mám konkretizovat, přispívá, takže to je pomoc, jo? Jako přichází mě myšlenky, kdyby se ode mě odstěhoval, jak já bych to zvládla. Protože ten nájem je kolem 8 000.“* Kromě toho uvádí, že si uvědomuje, že někteří lidé v důchodu jsou na tom hůř a je ráda za pomoc syna.

P6 uvedl, že s manželkou mají oba penzi, takže si vystačí. Participant se konkrétně vyjádřil takto: „Dostatečně... nestěžuju si v tom smyslu, že nemám hlad ani bídu, jo? Takže na to pokrytí těch životních nákladů to vychází.“ Participant dále uvedl, že si přivydělává jako správce objektu a získá tak k penzi o několik stovek navíc. Fyzicky se však už na žádnou práci necítí. Má problémy s klouby, takže žádný fyzický přivýdělek už v jeho věku není možný.

V jakých oblastech cítí senioři nespokojenost?

Poslední otázka se zabývá tím, jestli cítí senioři v některé životní oblasti nespokojenost. Tuto kategorii jsme označili zelenou barvou jako: **nespokojenost v životních oblastech.**

P1 uvádí, že jí mnoho věcí přijde v současné době drahých. Rovněž by ocenila zlevnění léků pro seniory. Dále uvádí: „Oni pořád politici něco slibují, ale já tomu už nevěřím. Nejsem s politickou situací spokojená.“ Při další otázce, zda by chtěla ještě něco zmínit, oznámila: „No ještě snad internet bych zmínila. Ten nemám. Stalo se mi, že mi paní chtěla posílat něco přes počítač. Když jsem řekla, že ho nemám, tak už neměla zájem. To mě trochu naštvalo, protože mě zaujalo to, co říkala.“ Na otázku, jestli to nějak jinak nešlo vyřešit, odpověděla: „No řekla, že ne. Asi se nechtěla namáhat, ale jinak nespokojená nějak hrozně nejsem.“ Participantka na otázku, jestli využívá nějaké slevy pro seniory, odpověděla, že využívá slevu na autobus a do divadla. Dále pokračovala: „No tak na autobus mi to stačí, to je veliká sleva. Jinak mně ty slevy nepřijdou pro seniory zas tak veliké, spíš bych řekla, že by to mohli ještě zvýšit.“

Naopak P2 uvádí, že nějakou velkou nespokojenost v některé životní oblasti necítí. Spíše se vždy setkala s pozitivním jednáním. Uvádí svou zkušenost na úřadě, kdy si vyřizovala občanský průkaz a úřednice byla velmi ochotná. Mohla si sama zvolit, jakým způsobem bude informovaná o zhotovení průkazu. Bylo jí nabídnuto zaslání mailu, ale to participantka odmítla, protože doma nemá internet. Participantka říká: „A upozornila mě, že jakože mně to může poslat, jakože občanka je hotová - mailem nebo smsku, což také udělala, poslala mně smsku, že je občanský průkaz.“ Cítila tedy ochotu od pracovníků a nakonec dodává: „Ne, já si myslím, že je to teď... trochu sa to změnilo. Že je to naopak, že si opravdu dávají větší pozor, aby sa k tým seniorom lepší chovali.“ Dále participantka uvádí, že využívá slevu na MHD a uvádí další slevy pro seniory, které zaznamenala v okolí, např. divadlo pro seniory, přednášky v knihovně. Dodává, že by mohla být vyšší sleva, např. do zoologické zahrady.

P3 se také necítí v některé životní oblasti nespokojená. Participantka je v životě velmi pozitivně naladěná a během celého rozhovoru tak i působí. Říká, že nespokojenost necítí zejména proto, že vše záleží na tom, jak se k druhým lidem chováme. Několikrát během rozhovoru zmiňuje, že je v životě nejdůležitější vzájemnost, domluva a ohleduplnost. Pozitivně vnímá zejména slevy pro seniory v dopravě. Konkrétně se vyjádřila takto: *„Teď jsem jela vlakem a byla jsem teda velice mile překvapená, že třeba trasa Olomouc - Otrokovice mě stála rychlíkem 18 Kč.“* Běžně by participantku stála taková jízda přes 70 Kč. Taktéž si pochvaluje slevy do kina a na koncerty, které velmi ráda navštěvuje.

P4 uvádí, že nespokojenost cítí nejvíce v médiích, které se podle jejího názoru k seniorům nechovají moc hezky. Z médií vnímá jen urážky a výsměch směrem k seniorům. Pozitivně vnímá slevy pro seniory. Participantka využívá Senior Pas, jak sama konkrétně říká: *„Ten levnější, za tych, myslím přes 300 Kč po celý rok. Tak to si беру, protože když jedu k lékaři, tak dvě cesty, to už je 24 korun, to už je jako dost. Takže to jako využívám ten pas.“*

P5 na tuto otázku odpověděla následovně: *„Já su fakt takový skromný člověk, že já prostě nefiflu, jo? Já... takže já spíš vnímám to pozitivní, že opravdu tam něco je.“* Participantka přesto uvedla, že cítí nespokojenost v politické situaci, kdy politici pořád něco pro seniory slibují, ale participantka neví, jestli se těmito slibům dá ještě věřit. Vnímá, že senioři jsou na tom mnohdy hůře než ona sama. Pozitivně také vnímá slevy pro seniory, zejména v dopravě.

P6 cítí nejvíce nespokojenost s chováním lidí v MHD. Participant byl dlouholetý zaměstnanec dopravního podniku, takže tyto situace zná velmi dobře. Uvádí kupříkladu: *„Co mi třeba vadí, ti mladí se baví na celý vůz. Hluční jsou a máte lidi, kteří jsou nemocní se srdcem a těžko to snáší. Jak říkám, to je asi výchovou v rodině, že se neumí chovat. Kdyby se bavili polohlasně, ale tak naplno, to slyší celý autobus. Ještě haha chichi, jako těm starším to dělá zle.“* Participant by si přál více ohleduplnosti od ostatních lidí, ale jak on sám řekl, nemůže takové chování vztahovat na všechny. Participant také zmiňuje svou nespokojenost v oblasti kultury. Dřív chodil rád do divadla, avšak teď namítl, že se mu nové pojetí divadelních her už nezamlouvá. Dále je nespokojený se slevami pro seniory, uvádí: *„Ale když oni dávají třeba do zoo nebo nějaké kulturní akce, tak ceny pro důchodce jsou jen víceméně symbolické. To bych si jako představoval větší slevu.“* Participant uvádí, že v těchto věcech není spokojený, ale zároveň říká, že se v žádných dalších věcech necítí

nijak omezován a nevztahuje si nic na svou osobu. Většina jeho názorů se spíše váže v obecné rovině.

5.1 Diskuze

Tato podkapitola se zabývá shrnutím výsledků našeho kvalitativního výzkumu. Každý participant má individuální pohled na věc, názory jsou velmi rozdílné. Z výzkumného šetření vyplynulo, že senioři pociťují diskriminaci z různých směrů. Můžeme však vidět i shodné názory. Výzkumná otázka, zda senioři pociťují diskriminaci, je pro náš výzkum podstatná.

První výzkumná otázka zjišťuje, jak senioři vnímají své postavení ve společnosti. Odpovědět na tuto otázku nebylo pro seniory lehké, často delší dobu přemýšleli, než si ujasnili, co chtějí sdělit. Z odpovědí jsme se dozvěděli, že participanti mají rozdílné zkušenosti na dnešní společnost. Téměř všichni participanti se zaměřili především na to, jak seniory vidí mladší generace. Kromě P2 všichni participanti své postavení ve společnosti nevidí optimálně. P1 uvádí, že senioři společnosti už nic nepřináší, P4 zase, že pro mladé lidi senioři nic neznamenaají. Objevuje se i takový názor, že jsou senioři vždy na druhém místě. P2 naopak uvedla, že přístup společnosti k seniorům je pozitivnější než dříve. Většina participantů se však shodla na tom, že pociťují nevhodný přístup zejména od mladé generace.

Druhá výzkumná otázka zkoumá problém diskriminace seniorů. Žádný z participantů však nepocítil nějakou závažnou diskriminaci jejich osoby od někoho cizího. Avšak všichni senioři se setkali s nějakou formou diskriminace. Polovina participantů pocítila na vlastní kůži diskriminační chování. U všech třech participantů šlo o špatnou zkušenost s mladými lidmi, kdy jimi byli slovně napadeni. P1 a P4 se shodli na tom, že jim dal cizí člověk najevo, že když už jsou starší, tak musí špatně vidět nebo slyšet. Žádný z participantů se neseťkal s tím, že by je někdo oslovil babi/dědo. P5 a P6 uvedli, že nikdy nezažili špatné chování u lékaře. Ostatní senioři mají obvykle dobré i špatné zkušenosti s ošetřením u lékaře. Odpovědi na otázku, zda participanty pouští lidé v dopravním prostředku sednout jsou velmi rozdílné. Každý participant má individuální pohled na věc a odlišné zkušenosti. P5 a P6 mají negativní zkušenosti s uvolněním místa. Ostatní participanti mají vesměs pozitivní zkušenosti. Poslední otázka směřovala na to, zdali senioři pociťují diskriminační chování z médií. Pouze P4 je toho názoru, že se média špatně vyjadřují o seniorech. Dva participanti mají spíše neutrální pohled na věc a přiznávají, že se takové zprávy vyskytují,

ale nevidí v tom velký problém. Ostatní participanti naopak vidí pozitivní změnu a uvádí, že je přístup k seniorům daleko lepší.

Ve třetí výzkumné otázce senioři odpovídali na otázku, zda se cítí dostatečně finančně zabezpečeni. Téměř všichni participanti by uvítali vyšší penzi. Zároveň uvádí, že s financemi si všichni obstojně vystačí. Čtyři participanti uvedli, že jim s financemi pomáhají děti nebo manžel/ka. P3 a P6 si k důchodu přivydělávají. P3 chodí čas od času na brigádu, P6 má stálý přivýdělek.

Poslední výzkumná otázka se zaměřuje především na to, zdali se cítí senioři v některé životní oblasti nespokojeni. Senioři převážně uvedli, že pocítují nespokojenost zejména v dopravních prostředcích, v médiích, v politické situaci a ve zdražování léků. P1 uvedla nespokojenost v oblasti moderních technologií. Tři participanti uvedli, že by uvítali vyšší slevy pro seniory, tzn. zlevnění léků či do zoologické zahrady.

Problematikou diskriminace seniorů se zabývaly také Mgr. Lucie Vidovičová, PhD., a Mgr. Eva Gregorová na základě výzkumného projektu „Povaha a prevence diskriminace seniorů v ČR.“ Pomocí metody ohniskových skupin zkoumaly zkušenosti a názory seniorů na tuto problematiku. V porovnání s naším výzkumným šetřením se některé názory seniorů shodují. Můžeme uvést kupříkladu totožný názor na špatné chování mladé generace k seniorům. V obou výzkumných šetřeních vidí participanti hlavní příčinu především ve špatné a nedostatečné výchově. Dále se participanti shodují na názoru v příliš drahých lécích, nízkých důchodech a nespokojenosti s politickou situací. Naopak v našem výzkumu vidí participanti velký posun v zlepšení přístupu médií k seniorům.

5.2 Doporučení pro praxi

Diskriminace seniorů není tak úplně diskutované téma, o jejích projevech se nikde příliš nehovoří. Výsledek tohoto výzkumného šetření se nedá zobecnit na celou populaci, protože je výzkumný vzorek velmi malý. Je na místě doporučení v pokračování výzkumu, a to především v rozšíření výzkumného vzorku. Vhodné by bylo zaměřit toto téma výzkumu i do domovů pro seniory.

Výzkumné šetření poukázalo na problém v chování mladých lidí k seniorům. Vhodné by bylo zrealizovat přednášky pro žáky a studenty, např. organizacemi zabývající se diskriminací nebo sociálními pracovníky, kteří by mohli seznámit žáky a studenty s touto problematikou. Pro zlepšení situace, by mohla také média začít seniory prezentovat

v kladnějším duchu, např. jako moudré a zkušené. Mezi doporučení můžeme uvést i informování veřejnosti o tomto problému a zajistit tak, aby se o něm hovořilo. Je nutné od společnosti ohleduplné jednání. Realizace besed s odborníky na toto téma by mohla být také přínosná.

ZÁVĚR

Bakalářské práce je zaměřena na seniory a jejich postavení v současné společnosti. Výzkumem jsme se snažili nahlédnout do prostředí prožívání diskriminace seniorů pomocí rozhovorů. Autorka předložené bakalářské práce chtěla tímto výběrem tématu poukázat zejména na vyskytující se diskriminační chování směrem k seniorům. Je potřeba tomuto tématu věnovat více pozornosti. Je nutné klást velký význam na odstranění diskriminace. Jakékoliv diskriminační chování je nepřijatelné.

V teoretické části jsme se zaměřili na problematiku stárnutí a stáří. V první kapitole jsme se zabývali definicemi těchto pojmů, následně jsme se zaměřili na periodizaci stáří a charakteristiku změn ve stáří. Ve druhé kapitole jsme se zabývali seniorem v současné společnosti, zejména jeho přípravou a adaptací na stáří. Bylo zde zmíněno i několik potřeb seniora. Také jsme se věnovali kvalitě života seniora a aktivnímu stárnutí. V poslední kapitole jsme se zabývali diskriminací ve stáří, jejím pojmem, druhy a projevy. Představili jsme kazuistiky různých životních oblastí, ve kterých jsou senioři nejčastěji diskriminováni. Také jsme se zabývali ageismem a nejčastějšími mýty, stereotypy a předsudky o seniorech.

Pro výzkumné šetření byl zvolen kvalitativní výzkum. Technikou pro sběr dat byl zvolen polostrukturovaný rozhovor. Ve čtvrté kapitole byl popsán výzkumný cíl, výzkumné otázky, výzkumný soubor, technika sběru dat a scénář otázek rozhovoru. V poslední kapitole proběhla analýza a interpretace dat, získaná od participantů v průběhu výzkumného šetření. Následovala diskuze, která shrnula výsledky výzkumného šetření a uvedla příklad podobného výzkumného projektu. Na základě všech zjištění jsme uvedli doporučení pro praxi.

Cílem bylo zjistit, jak senioři subjektivně prožívají období stárnutí a stáří zejména ve vztahu diskriminace. Senioři mají rozdílné zkušenosti a pohledy na diskriminační chování. Z rozhovorů vyplývá, že senioři pocítují diskriminaci z různých oblastí. Můžeme uvést, např. diskriminační chování od mladé generace, v dopravním prostředku, z médií nebo i u lékaře. Na základě vlastního názoru, které vzešlo z povídání a pozorování seniorů, participanté vnímají tyto skutečnosti spíše jako jistou nespokojenost a nesouhlas s určitými situacemi. Je otázka, zda to může být ovlivněno tím, že se o diskriminaci seniorů málo diskutuje. Senioři si také nemusí uvědomovat, že se s nějakou formou diskriminace setkali. Někteří participanté naznačili, že diskriminaci necítí, ale následně to jakoby vyvrátili tím,

že sdělili nějakou špatnou zkušenost, která by se diskriminací nazvat dala. Nikdo z participantů však nepocítuje závažnou formu diskriminace.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BARANCOVÁ, Helena, 2012. *Medzigeneračná solidarita a zákaz diskriminácie podľa veku*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-393-3.
- [2] BEŇUŠOVÁ, Hana a kol., 2016. *Vybrané kazuistiky sociální práce ve zdravotnictví*. Praha: ARSCI. ISBN 978-80-7420-051-9.
- [3] BOBEK, Michal, Pavla BOUČKOVÁ a Zdeněk KÜHN, 2007. *Rovnost a diskriminace*. V Praze: C. H. Beck. Beckova edice ABC. ISBN 978-80-7179-584-1.
- [4] BURDA, Patrik a Lenka ŠOLCOVÁ, 2016. *Ošetrovatelská péče: pro obor ošetrovatel*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-5334-8.
- [5] CZARNIAWSKA, Barbara, 2014. *A theory of organising*. Second edition. Cheltenham, UK: Edward Elgar. ISBN 9781783478699.
- [6] ČELEDOVÁ, Libuše, Zdeněk KALVACH a Rostislav ČEVELA, 2016. *Úvod do gerontologie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-3404-3.
- [7] ČEVELA, Rostislav, Zdeněk KALVACH a Libuše ČELEDOVÁ, 2012. *Sociální gerontologie: úvod do problematiky*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3901-4.
- [8] DEVITO, Joseph A., 2008. *Základy mezilidské komunikace: 6. Vydání*. Praha: Grada. Expert. ISBN 978-80-247-2018-0.
- [9] DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar, 2012. *Kvalita života seniorů: v domovech pro seniory*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4138-3.
- [10] ERBER, Joan T. a Lenore T. SZUCHMAN, 2015. *Great myths of aging*. West Sussex, UK: Wiley-Blackwell. ISBN 9781118521458.
- [11] FIALOVÁ, Eva a Helena SKÁLOVÁ, 2010. *Neviditelný problém: rovnost a diskriminace v praxi: sborník textů autorského kolektivu k problematice rovnosti a diskriminace v ČR*. Praha: Gender Studies. ISBN 978-80-86520-30-8.
- [12] FINSTERLOVÁ, Marie, 2006. *Péče o pleť a vlasy*. Praha: Grada. Zdraví & životní styl. ISBN 8024713403.
- [13] HAŠKOVCOVÁ, Helena, 2010. *Fenomén stáří*. Vyd. 2., podstatně přeprac. a dopl. Praha: Havlíček Brain Team. ISBN 8087109198.

- [14] HAUKE, Marcela, 2014. *Zvládnání problémových situací se seniory: nejen v pečovatelských službách*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5216-7.
- [15] HEJNAROVÁ, Eva a Lenka SLEZÁKOVÁ, 2012. *Ošetrovatelství pro střední zdravotnické školy*. 2., dopl. vyd. Praha: Grada. Sestra. ISBN 978-80-247-3601-3.
- [16] HENDL, Jan, 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.
- [17] HNILICA, Karel, 2010. *Stereotypy, předsudky, diskriminace: (pojmy, měření, teorie)*. Praha: Karolinum. Acta Universitatis Carolinae. ISBN 9788024617763.
- [18] HOLCZEROVÁ, Vladimíra a Dagmar DVOŘÁČKOVÁ, 2013. *Volnočasové aktivity pro seniory*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4697-5.
- [19] HROZENSKÁ, Martina a Dagmar DVOŘÁČKOVÁ, 2013. *Sociální péče o seniory*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4139-0.
- [20] JANIŠ, Kamil a Jitka SKOPALOVÁ, 2016. *Volný čas seniorů*. Praha: Grada. Pedagogika. ISBN 978-80-247-5535-9.
- [21] KALVACH, Zdeněk, 2011. *Křehký pacient a primární péče*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4026-3.
- [22] KLEVETOVÁ, Dana a Irena DLABALOVÁ, 2008. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada. Sestra. ISBN 978-80-247-2169-9.
- [23] KLEVETOVÁ, Dana, 2017. *Motivační prvky při práci se seniory*. 2., přepracované vydání. Praha: Grada Publishing. Sestra. ISBN 9788027101023.
- [24] KLUCKÁ, Jana a Pavla VOLFOVÁ, 2016. *Kognitivní trénink v praxi*. 2., rozšířené vydání. Praha: Grada. Psyché. ISBN 978-80-247-5580-9.
- [25] KOLDINSKÁ, Kristina, 2010. *Gender a sociální právo: rovnost mezi muži a ženami v sociálněprávních souvislostech*. Praha: C. H. Beck. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-343-1.
- [26] KOPECKÁ, Ilona, 2011. *Psychologie: učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada. ISBN 9788024738758.
- [27] KŘIVOHLAVÝ, Jaro, 2011. *Stárnutí z pohledu pozitivní psychologie: možnosti, které čekají*. Praha: Grada Publishing. Psyché. ISBN 978-80-247-3604-4.
- [28] KUTNOHORSKÁ, Jana, 2009. *Výzkum v ošetrovatelství*. Praha: Grada. Sestra. ISBN 978-80-247-2713-4.

- [29] LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ, 2006. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada. Psyché. ISBN 80-247-1284-9.
- [30] MALÍKOVÁ, Eva, 2011. *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3148-3.
- [31] MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, 2005. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-002-X.
- [32] MLÝNKOVÁ, Jana, 2011. *Péče o staré občany: učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3872-7.
- [33] MLÝNKOVÁ, Jana, 2017. *Pečovatelsví: učebnice pro obor sociální činnost*. 2., doplněné vydání. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-271-0131-3.
- [34] NOVÁK, Tomáš, 2002. *O předsudcích*. Brno: Doplněk. ISBN 80-7239-121-6.
- [35] PALMORE, Erdman Ballagh, Laurence G. BRANCH a Diana K. HARRIS, 2005. *Encyclopedia of ageism*. Binhamton, N. Y.: Haworth Reference Press. ISBN 0-7890-1889-6.
- [36] POKORNÁ, Andrea, 2010. *Komunikace se seniory*. Praha: Grada. Sestra. ISBN 978-80-247-3271-8.
- [37] PŘIBYL, Hugo, 2015. *Lidské potřeby ve stáří*. Praha: Maxdorf. Jessenius. ISBN 978-80-7345-437-1.
- [38] REICHEL, Jiří, 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada. Sociologie. ISBN 978-80-247-3006-6.
- [39] ROBBETT, Regula H. a Walter C. CHOP, 2015. *Gerontology for the health care professional*. Third edition. Burlington, MA: Jones & Bartlett Learning. ISBN 1284030520.
- [40] SAK, Petr a Karolína KOLESÁROVÁ, 2012. *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada. Sociologie. ISBN 978-80-247-3850-5.
- [41] SARGEANT, Malcolm, 2006. *Age discrimination in employment*. Burlington, VT: Ashgate. ISBN 978-0-566-08774-5.
- [42] STUART-HAMILTON, Ian, 1999. *Psychologie stárnutí*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-274-2.

- [43] SYROVÝ, Petr, 2012. *Jak si spořit na důchod: zorientujte se v důchodové reformě*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4479-7.
- [44] ŠPATENKOVÁ, Naděžda a Lucie SMÉKALOVÁ, 2015. *Edukace seniorů: geragogika a gerontodidaktika*. Praha: Grada. Pedagogika. ISBN 978-80-247-5446-8.
- [45] ŠTĚPÁNKOVÁ, Hana, Cyril HÖSCHL a Lucie VIDOVIČOVÁ a kol., 2014. *Gerontologie: současné otázky z pohledu biomedicíny a společenských věd*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2628-4.
- [46] ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ, 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.
- [47] THOROVÁ, Kateřina, 2015. *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0714-6.
- [48] TOMEŠ, Igor a Kateřina ŠÁMALOVÁ, 2017. *Sociální souvislosti aktivního stáří*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-3612-2.
- [49] VÁGNEROVÁ, Marie, 2016. *Obecná psychologie: dílčí aspekty lidské psychiky a jejich orgánový základ*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-3268-1.
- [50] VÁGNEROVÁ, Marie, 2007. *Vývojová psychologie II: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1318-5.
- [51] VENGLÁŘOVÁ, Martina, 2007. *Problematické situace v péči o seniory: příručka pro zdravotnické a sociální pracovníky*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2170-5.
- [52] VIDOVIČOVÁ, Lucie, 2008. *Stárnutí, věk a diskriminace - nové souvislosti*. Masarykova univerzita Brno, Mezinárodní politologický ústav. ISBN 978-80-210-4627-6.

Internetové zdroje

- [53] DEBRECENIOVÁ, Janka, 2008. *Občan a demokracie. Čo (ne)vieme o diskriminácii*. 2. vyd. [online] [cit. 2008-11-27]. ISBN 978-80-89140-14-5. Dostupné z: <http://odz.sk/wp-content/uploads/304.pdf>
- [54] TOŠNEROVÁ, Tamara, 2002. *Ageismus: průvodce stereotypy a mýty o stáří*. Praha: Ambulance pro poruchy paměti. [online] [cit. 2002-11-1]. ISBN 80-238-

9506-0. Dostupné z: https://aa.ecn.cz/img_upload/07bc9d1453b4bc619_34a7ebb36075df2/ageismus.pdf

- [55] VIDOVIČOVÁ, Lucie a Eva GREGOROVÁ, 2009. „*My jsme si stáří nezavinili, čeká to každého...*“ Povaha a prevence diskriminace seniorů v ČR. Výzkumná zpráva z projektu. [online] [cit. 2009-3-20]. ISBN 978-80-254-3808-4.

Dostupné z: <https://docplayer.cz/105787327-My-jsme-si-stari-nezavinili-ceka-to-kazdyho-povaha-a-prevence-diskriminace-senioru-v-cr.html>

- [56] ZANOVITOVÁ, Mária a kol., 2015. *Vybrané aspekty starostlivosti o zdravie seniorov*. Univerzita Komenského v Bratislave. Študijné texty pre študentov Univerzity tretieho veku pri JLF UK v Martine. [online] [cit. 2016-1-5]. ISBN: 978-80-89544-93-6. Dostupné z: <https://portal.jfmed.uniba.sk/download.php?fid=677>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ČR	Česká republika
Cm	Centimetr
USA	United States of America
WHOQOL-Old	World Health Organization Quality of Life – OLD
KČ	Koruna česká
CNS	Centrální nervový systém
Zoo	Zoologická zahrada
EÚ	Evropská unie
MHD	Městská hromadná doprava

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Maslowova pyramida potřeb.....	23
--	----

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Výzkumný soubor.....	45
---------------------------------------	----

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA P I: UKÁZKA ROZHOVORU

PŘÍLOHA P I: UKÁZKA ROZHOVORU

[...]

Na začátek bych se Vás chtěla zeptat, jak podle vás přistupuje k seniorům dnešní společnost?

P1: Myslím si, že moc dobře ne. Záleží, jak kdo, ale řekla bych, že lidi seniory moc rádi nemají. Jsme už na obtíž a už nepřinášíme nic nového. Je to ovlivněné asi výchovou... hlavně u mladých to vidím. Jak kdo no, nemůžu všecy házet do jednoho pytle.

A pociťovala jste, že by se k Vám někdo cizí choval špatně?

P1: No ano, pociťovala. Častokrát si ze seniorů dělají lidi srandu a neberou je vážně.

Takže jste třeba slyšela nějaké nevhodné poznámky?

P1: Slyšela, slyšela. Hlavně teda od mladých. Od starších jsem to ještě neslyšela a myslím, že by si to ani nedovolili.

Uhm... a z jakého důvodu to podle Vás bylo?

P1: No myslím, že je to špatnou výchovou a neúctou ke starším lidem. A možná že mladí to tak neberou. Dělají si z nás srandu, ale třeba si ani neuvědomí, že by nás to mohlo ranit.

Aha, myslíte?

P1: Ano, myslím. Možná si to neuvědomují no...

Stalo se Vám třeba, že by Vám dal nějaký člověk najevo, že když jste starší, tak musíte špatně vidět nebo slyšet?

P1: Stalo. Jednou na mě sestřička mluvila nahlas, asi si myslela, že neslyším, ale já mám sluch ještě dobrý. Asi si řekla: „No, už si stará, tak na tebe zakřičím.“

Aha...

P1: A taky se mně jednou stalo, že jsem jednu sestřičku poznala a mluvila na ni, ale ona mě nepoznala. No, myslela si, že už jsem popletená. Tak mě poslala zpátky na pokoj, ani neodpovídala na to, co jsem jí říkala.

Aha, to musela být hodně nepříjemná zkušenost.

P1: No, to byla.

A máte například zkušenost s tím, že by Vás cizí člověk oslovil babi?

P1: Tak to se mi nestalo. Rodina ano, ale nikdo cizí mě tak ještě nikdy neoslovil.

Uhm, dobře. Jaké jsou vaše zkušenosti s ošetřením u lékaře?

P1: Praktický nic moc. Ten nemá moc zájmu o člověka, protože když k němu dojdou a něco řeknu, že mě něco bolí, tak to hrozně zlehčuje.

Ano?

P1: Jo, ale má hodnou sestřičku.

Uhm... a třeba v nemocnici máte nějaké zkušenosti?

P1: V nemocnici jsem byla jednou, aby mě naučili používat inzulin a byli tam všichni ochotní.

Tak to je dobře... Jak k Vám přistupují lidé v MHD? Uvolňují Vám místo nebo je musíte požádat?

P1: Nemusím žádat. Lidí docela pouští, sice občas mladí dělají, že vás nevidí, ale vždycky se někdo našel, kdo pustil.

Ano? Takže nemáte třeba zkušenost, že byste musela dlouho stát a nikdo nebyl ochotný vstát?

P1: Já bych stát ani nevydržela, ale říkám, vždycky se našel někdo, kdo mě pustil, i když teda občas lidi nejsou ochotní, ale vždycky aspoň jeden člověk.

To je dobře.

P1: Takže jak říkám, vždycky aspoň jeden člověk.

Uhm... Teď bych se vás zeptala.... Cítíte se dostatečně finančně zabezpečena?

P1: Tak kdyby byl důchod vyšší, nestěžovala bych si, že... Tak ale zatím stačí, já jsem si našetřila. A mám pomoc.

Ano? Takže Vám někdo pomáhá s financemi?

P1: Jo, pomáhá mi trochu syn. Dává peníze na elektriku, ale jinak si vystačím. Nestěžuju si, já jsem skromná.

Uhm, dobře...víte o slevách pro seniory, (např. kulturní akce, MHD)? Využíváte je?

P1: Teďka nám autobus hodně zlevnili, tak vyžívám, no a občas využívám slevu do divadla. Jinak slevy moc nevyžívám. Ale stejně je to na nic...

Proč myslíte? Jste s něčím nespokojená?

P1: No tak na autobus mi to stačí, to je velká sleva. Jinak mně ty slevy nepřijdou pro seniory zas tak veliké, spíš bych řekla, že by to mohli ještě zvýšit.

Aha, dobře...

P1: Tak trochu zvýšit pro ty seniory no...

Uhm... Myslíte si, že se například v televizi nebo rádiu špatně vyjadřují o seniorech?

P1: No ani ne, ani ne. Tak jako víte, že si určitě myslí, že ti staří už na všechno naletí, ale zas o tom v televizi hodně mluví. Jsem ráda, že jsou i různé pořady, jak někde někdo lehko ty starší lidi oklamal. Mluví se o tom, aby si lidi dávali pozor. To je dobře.

Takže si myslíte, že se to změnilo?

P1: No ano, tak to víte, že si někdo občas udělá srandu ze stáří, ale neurazím se. Někdy mi to přijde taky vtipné.

Ano? Takže to takhle dobře berete?

P1: Jo.

Uhm... Cítíte se v některé oblasti svého života diskriminována?

P1: No tak zas nějaká diskriminace hrozná si myslím, že není, ale všechno mě přijde drahé, že by i pro toho seniora někdo mohl léky zlevnit. Oni pořád politici něco slibují, ale já tomu už nevěřím. Nejsem s politickou situací spokojená. Ale to je spíš nespokojenost...

Aha... a ještě v něčem se cítíte nespokojená?

P1: No ještě snad internet bych zmínila. Ten nemám. Stalo se mi, že mi paní chtěla posílat něco přes počítač. Když jsem řekla, že ho nemám, tak už neměla zájem. To mě trochu naštvalo, protože mě zaujalo to, co říkala.

A zeptala jste se jí, jestli by to nešlo i nějak jinak posílat?

P1: No řekla, že ne. Asi se nechtěla namáhat, ale jinak nespokojená nějak hrozně nejsem.

Dobře.

P1: Jo, jo.

[...]